

הוא הלוי הגאון שבפומבדיתא ורב ביבוי בר רבא מנהר פקוד הגאון שבסורא. להגנות חוב וכתובה ממטלמי יתומים, זאת התקנה בטל רב משה לצורך אותם המקומות אשר בהם עיקר סמיכת בעל חוב ואשה בכתובתה לא היה על המטלמין כי אמר שזאת התקנה לא נתקנה רק במקומות שהסמיכה על המטלמלים מפני שרובם לא היו בעלי נכסים (לעיל פ"ג) אבל „בשאר מקומות דרובא דאינשי אית לחון מקרקעי... לא נביין כתובת אשה ובעל חוב אלא ממקרקעי" (ח"ג סי' ס"ה) הנה בטל תקנת שתי הישיבות במקומות שכטל טעם התקנה.

ועתה כשום עין ולב על אלה הנקודות המעטות אשר רשמנו יגלה ויראה לעינינו כי הליפה גדולה נהיתה ברוח הזמן אחרי רב יהודאי גאון, כי רוח אחרת משלה בישיבות בתשובותיהם ובפסקיהם, וכי השתדלו לברר דבריהם להת תעצומות לתורתם, ומה נבין כי באי ימים אשר תורתם ודבריהם היו צריכים חווק רב. ובאמת התעוררו בעת ההיא בישראל דעות חדשות אשר באו לתורת הגאונים עד נפש, כי מקרבם קמו חולקים עליהם ועל תורתם, בתערומת על הגאונים ראשי הישיבות ומשפטים החלו, והלכו מצעד אל צעד הלאה במחלוקתם ובתלונתם על התלמוד ועל כל חקתיו ומשפטיו, עד הגיעם לכפירה בקבלה היא התורה שבעל פה, ויהי ישראל לשני מחנות ותורת היהדות נקרעה לשני קרעים.

ספר עשה עשר

התחדשות דת הקראים, הקראים עד סוף המאה הששית. יסודות הקראים הלמודיים. מדות וכללים שהקראים דרשו בהם. חלוק הקראים והרבנים במנהגים. התבלות הקראים לפשט דתם. מה היעלו הקראים בחקנתם. *

פרק חמישי

התחדשות דת הקראים

יהי בימי אמוראי ארץ ישראל האחרונים ותלך דרישת ההלכה אחרנית. רוב הדורשים וחושבי שם חכמת ישראל שמו לב אל האגדה ומררשה. אחד מאחרוני חכמי ארץ ישראל ורבי שמואל בן רבי יוסף בן בון שמו נשא משלו על זמנו ויאמר: בעל תלמוד למי הוא דומה? למי שיש בידו עשתות זהב ואינו יכול להוציאן. ובעל אגדה למי הוא דומה? למי שיש בידו פרושות ויכול להוציאן. (לעיל ח"ג צד 118). ומי לא יבין בדברים האלה תאר פני הזמן ההוא? כחפץ הדורש כחפץ השומע אל הדורש היו פניו מועדות רק אל האגדה. ואמנם ההשתדלות להתעמק באגדה הלא היא דורשת להבין ולחקור במקרא ודקדוקו. המקרא הוא יסודה ודקדוקו אמת הבנין. ובארץ ישראל מקום שבת רבים מבעלי דת המשיחות הלא מאז היה המחקר במקרא דרוש להם כפלים, יען כי שם היה משאם ומתנם עם ראשי הכנסיה המשיחית אשר המרידום תמיד ביוכוחיהם ובשאלות במקרא. ונראה מאד כי מן הסבות הראשיות

* זה בתחלת דברי על אודת הקראים הננו מוסר מודעא שאינו מקבל עלי לדרוש בכת הקראים בכלל ובפרט על ספרותם תרחבת ועל כל חכמיהם כי לוח צריך חבור מיוחד, וכבר דברו בפניה חזקת רבים וכן שלשים בתבונים מיוחדים. אבל יהיה מחקרי על הקראים כשער הצריך לי להבין זמן תאונתם, תורתם ומקראיהם, וכשער שהפנה הואת נוגעת בתורה שבע"פ מסעם הזה הגבלתי מלאכתי לרוב רק על תרישה במקראת הקראים. כי לפי עניות דעתי די לי בזה לסיק תכליתי. (ד"ר ח"ד)

הראשיות אשר הניעום לחתום את התלמוד בארץ ישראל היתה גם זאת כי נחלשה התשוקה העזה שמימי קדם לתלמוד ההלכה, וחדלה קנאת סופרים למלאכה העיונית הזאת וכמעט היתה נעדרת, ויהי מגמת פניהם אל המקרא ודרישתו. ואמנם חסמק במקרא הניא לב רבים מן הדורשים מאחרי התלמוד, כי כן היה מאז וכן מונח בשבט הדבר, כאשר יוסיפו הדורשים לעמוק במקרא ובלשונו אשר הוא יסוד תורת היהדות, וכאשר ישתדלו להתבונן ברוחו לשנות בצמא אמונותיו ודעותיו המרחיבות לב ומשיבות נפש, כן חרפינה ידיהם ממשא ומתן התלמוד ופלפולו אשר אין לו כח לחסם רגשי הלכות כי הוא רק ענין לענות בו את השכל העיוני. ואמנם אם נאמר כי רפו ידיהם מלמוד התלמוד גם נאמר כי זאת ההתרשלות היתה בעיני החיים הדתיים להנור מאחרי התלמוד לא במעשיהם ומנהגיהם, זאת לא זאת! כי לא ראינו ולא שמענו כי היתה כזאת בארץ ישראל, אך ראינו כי היה להפך. הלא מרוב חילקי המנהגים אשר בין בני ארץ ישראל ובין בני בבל בכל נבין כי בא"י הלכו בחסידותם הלאה מנבול התלמוד. ואף זאת לא נאמר כי אחרי אשר ההגיון התלמודי בא ברע חדלה שם גם האמונה בתורתו, ועל אחת כמה וכמה שלא נאמר כי בעת החל התלמוד ללכת אחורנית או עמדה כת או חברה מיוחדת אשר בנדה בתורה שבעל פה והכחישה הקבלה ותאמר לא היא! אבל זאת נאמר כי להגלי התרשלותם מהגות בתלמוד, ויען כי זה הפלפול התלמודי לא היה עוד כרוחם ולא למשיב נפשם השוקקה אל בינת המקרא לפי רוחו, לדעת דעותיה ואמונותיה ומדותיה המוסריות וממצאם חפץ וכל ישעם רק באלה, כי בעקבי הגיונם נפתח לבם לספקות והניעו ראש על מדות המדרשות הגושות ממוכן הפשוטי במקרא ואף כי בחייהם הדתיים לא סרו ממנהג אבותיהם אשר הוא מנהג בעלי התלמוד בכל זאת בבחינה הלמודית כבר מוטת התמוטטה האמונת באמתת המדרשות, ועל כן לא נפליא אם נמצא כי בזמן קרוב או רחוק בקום אדם או רבים ומדברים בהתלמוד ויתנו דופי בדרך מדרשו כי לא יקשה להם להניא לב קצתם מאלה מאחרי התלמוד כלה, ואלה המסיתים והמדחיים ימצאו לפנייהם דרך סלולה להגיע בה אל מחוז חפצם. אף כן עמדו הדברים בארץ בכל. הנה מרושמים שונים הלא כבר ראינו כי גם בימי אמיראי בכל בעת החל הפלפול התלמודי שם לפרוח בישיבות היו בהם תלמידים גם חכמים אשר געלה נפשם בדרך למוד הבבליים. גם קמו בהם אנשים וירגו על חכמיהם ועל פעלתם בישיבות ואמרו מה היעילו לנו הרבנים בתלמודם. אמנם אז עוד היתה זאת רק תלונת דברים ומחשבותיהם סגורות בסתר לבבם, ולא יצאו לפעולת אדם. אבל בדורות האחרונים התחברו יחד סבות שונות וכבודות אשר גרמו כי התלונה אשר היתה בסתר עברה משכיות לבב ונגלתה לאור עולם, והמחשבה בקרב איש ולב עמוק היתה למעשה כי רבו בישראל אנשים אשר החלו להשיל ספק בדרכי התלמוד ובאמתת תורת הקבלה, עד כי באחרונה היו המערימים סוד על תורת הקבלה שבעל פה לחברה מיוחדת, והחברה היתה לכת רתית חדשה והיא כת הקראים.

עם כל תקף הנאונים אשר נתן להם מאת ראשי הגולה וממעם המלך ואשר הם עצמם הגדילוהו וחזקוהו בחוקת ידם, ועם כל אויץ כח נפשם להנהיג ראשותם ברמה ולבוף הכל תחת רצונם לא יכלו לעצור בעד רוח הזמן. כבר כמעט דורות אחרי חתימת התלמוד התעוררה בקרב רבים מן היהודים התשוקה לחכמות הכלליות. כבר בזמן קדום היו קצתם משתדלים לעסוק במקרא לפי פשיטו לדרוש ולתור בדקדוק לשון חקדש ולפי מה שיסופר גם שרו פיוטים על טהרת הלשון. ואין זה הספור הנגה מפליגה כי עוד נמצאו בידינו היום פיוטים יפים מוזמן הקדום חוה אשר הם לעדה כי

היתה

(ר"ד ה' ה')

היתה ידם רב להם במליצת לשון הקדש'. ובכתבי הקראים הראשונים יש רמזים מערכי מלים על סדר אלפ"א בית"א אשר מוזמן ההוא הקדים. זה לנו לאות נאמן כי השתוקקו לכינת המקרא כפשיטו, ואף זה הסבה הראשונה אשר הפעילה עליהם להחליש תשוקתם אל המדרש התלמודי ואל התלמוד בכלל'. ואולם לא יעלה על דעתנו לחשוב כמו שחשבו אחרים (לקוטי קדמוניות מר"ש פינסקער צד 4) שהעמלים בזמן הקדום הזה בכל מין ממיני החכמות החיצוניות והמליצה והשיר והדרקוק כבר היו מחברים מבעלי מקרא אשר לא היו נגזרים אחרי הרבנים ותורתם, כי בזמן הקדום ההוא אף העוסקים רק במקרא ולא במשנה ותלמוד נמשכו באמונתם ובמשפטים ובמנהגם אחרי התורה שבעל פה והלא בכל הזמנים הקדמונים היו בעלי מקרא ובכל מקום ישכחום חכמי התלמוד¹ אבל לא נבדלו מחכמי התלמוד רק בדרישתם אבל לא במנהגם חיים, אבל זה אחד מיופיי הקראים שאם מצאו אחד מחכמי ישראל אשר כל עסקו רק במקרא מיד עשו אותו לאיש בריתם וקראו לו אח בדת, ולא נמנעו גם לזייה דברים לפי שימתם על שמו. הסבה השנית אשר פעלה על קצתם להנור מאחרי התורה שבעל פה היה המשל המסית. חדוש דת מחמד ותהלוכה השתלשלות הדת הזאת היו בעוקרי האמונה בתורה שבעל פה. הן כבר ברורות הראשונים להתנלות זאת הדת גברה מחלוקת בדעות בין מאמיניה. כי גם המסלמים אמרו כי מלבד תורת הקאראן הכתיבה יש להם קבלות מפי מחמד אשר לא כתיבות ואשר מסר אותן להקרובים אליו ממשפחתו ולתלמידיו, אך לאחר זמן מה עמדה כת ביניהם והכחישה הקבלה ורק נמשכה אחר תורת מחמד הכתובה, והמשל הזה פעל גם פעלתו על היהודים והתעורר לב קצתם לחשוב מחשבות על קבלת התורה שבעל פה (רש"ל רפ"ב בכ"ח ח"ה צד 204), וכיחיד הלא היה הזמן ההוא בכללו זמן חלוק חלכות בדעות בענינים דתיים ובאמונות ובמשכלות גם בין הערביים גם בין היהודים (ל"ק י"א אשכול הכופר מ"א ע"ב), ועל כן לא יפלא בראותנו כי גם התורה שבעל פה היתה ענין לחקירתם העיונית לדרוש ולתור על אודותיה לדעת מה טיבה ומה הולדתה. ואמנם עוד היתה סבה שלישית העולה על כל אלה, והיא לכדה היתה מספקת לעשות פרוד תמים בקרב האומה. הנה כבר ראינו כי לפעמים הגדילו החכמים תרעומת על משפט הגאונים במסרתם על היותם כמתחוקים במשענותם ראשי הגולה, וראינו כמו כן כי לעתים צדקה התרעומת, כי באמת הפריזו הגאונים על המדה הנכונה, ולא אתה ולא שתיים באו בחזקת יד לכופ את האדם על דעתם בהלכה ובמעשה וגם באמונות ודעות. גם נתיבותיהם לא היו שלום בכל עת, ולעתים שונות התלהטה מריבה ביניהם מקנאת איש מרעהו, ונדולים וטובים נרחו מפני פחותים מהם כערכם. ואמנם לא לכך שבאו בכח התלמוד לחתוך דינים וחקים ומשפטים כי אם היו מחוקקים בכח עצמם

ובראו

1) נעיר פה על הפיוטים שבסדר הפלה כמו: אל ארון על כל המעשים, ועוד אחרים, וכן פיוטי וימי בן יוסי שכלם קדמונים ועכ"פ לא יאחרו לימן תחלת הקראים וע' על אודותם בספרו של צונץ על פיוטי התפילה במקומות מפורטים.

2) ע' בלקוטי קדמוניות מר"ש שמתח פינסקער צד 4 וז"ל בקצור: אחר שזמן ה' לידו איות מסרי קראים כ"י מסתברים ישנים וישנים... למדתי מתוכם שכבר עוד ימים רבים לפי חזון הנזכר (כלומר זמן הגאונים האחרונים) תיינו מיד אחר תחיית התלמוד נגלו לפנינו מחברים מבעלי מקרא שעמלו... ועשו פרי בכל מין מיני חידויות החיצוניות בהכונה ובפילוסופיה והמליצה והשיר והדרקוק והערכת ערשי לשח'ק ע"פ א' ב' כפי מה שהביאם הצורך להבנת כ"ק ופירושיהם ורמזו על ס' של מונק. Not. Sur Aboul. W. ורא"ב כ"ע עלו ח"ח צד 274 ואולם מש"כ, מחברים מבעלי מקרא" לא יובן על הקראים כ"א על העוסקים במקרא וכמו שכתבנו בפנים.

3) חבבור קראי נמצא בכ"ס בש"ס כמו ר"ח קראי וכן „בעלי מקרא" כמו: הנפן אלו בעלי מקרא (ערוכץ כ"א) יש בהם בעלי מקרא, והם אותם העוסקים במקרא אשר נאמר על זה שהיא מדה ואינו מדה (כ"ב ל"ג). אחיכם אלו בעלי מקרא (שם ל"ג).

זכראי דינים וחקים חדשים אשר לא שערום בעלי התלמוד, ואז נתפשטה המחשבה כי הנאינים עומדים למעלה מכל ספק עד שכל דבר מרבריהם יציב וקיים ואינו צריך ראייה לחיזוק¹, אשר על כן רוב ההוראות אשר יצאו מלפניהם הן בצורתן כגזרה, ועתה קרוב הדבר כי לעמת המצב הזה התעוררו רבים מן המשכילים אשר כלא זה כבר היתה שינא בלבם והתי להם עקת הנאינים וקשיות הנהגתם למורת רוח (לעיל פ"ג). והנה עם כל אלה הסכות עוד נגע אחד נראה בקרב ישראל בעת ההיא והנאונים לא ראו כי צרעת מטארת היא. אמונות נפסויות ופסולות פרוצו בעם. כל אנדה נפתלה ושל דופי הנמצאה בתלמוד מצאה דרכה בקרב ישראל והאמינו בה כאילו היא מעיקרי דת היהדות. והנאונים אשר לפי פקידתם נקראו להורות אמונות שהורות הם עצמם נוקשו בכמו אלה, ואולם לא לבד כי הנאונים לא השכילו על הדבר לפקוח עינים עורות ולהעיר על הכלי האגדות הנפתלות, או להורות על כל פנים שלא נביגון כפשוטן. כי פשוטן יתעה מדרך השכל, כי אם ראו נגד עיניהם הכלים כאלה יתחדשו חדשים לבקרים ולא יתבוששו מלהניחם, ובכך היו לגעל נפש למשכילים בעם ולמוקש לבית ישראל.

בפרק הזמן אשר העסק באנדה יציץ ופרח בארץ ישראל, פרו ורבו ספרי המדרשות באנדה ויציצו כעשב השרה לרוב. ואז כמו אנשים אשר דרשו כמופלא עלו שמים בהיותיהם לבוא בסוד אלוה ומלאכי אף ירדו ההומות בחזיוני חלומותיהם לראות פלאיה בעמקי שאלו וקראוהים. במשך הזמנים נבראה ספרות גדולה בחקירות בסתרי אלהים. שם מהבריהם וארצם לא נודעו לנו. כי רובם יחסום לקדמוני קדמונים. אמנם מענינם ומימיהם אחרים ומתהלכות הדעות אשר בהם יגלה לנו לפעמים הסוד אשר רצו להסוירו, ומהם נוכל לשער ארץ מולדתם מה היא וגם זמנם בקירוב. אך נזכיר פה ספר שיעור קומה המיוחס לרבי ישמעאל המנשם את ה' אלהי ישראל באפן מאין משלו. השני הוא ספר היכלות רבתי המדבר בצפיית המרכבה ובציורי היכלות של מעלה וזמן המלאכים העומדים על משמרתם לשרת בקדש ומדמות מראה כסא הכבוד, ומתאר תואר פני השכינה בשכתה על כסאה ואין מספר לציורים מגשימים כאלה. והקרוב לו במקצת הוא ספר אותיות דרבי עקיבא אשר גם הוא מלא מציורים מגשימים. ויותר מהמה מופלגים בדעות זרות ומתמהוות ספר הרזים וספר שם בן נח המדברים מפעולות שמות המלאכים². ואמינו כי אלה גרועים

מהראשונים

4 שתי הישיבות נקראו לרוב בתשובות הנאונים בתואר הנשגב, הישיבות הקדושות. ובתשובות רב שרייא נאן שבהקדמת שו"ת שצ"ק כתב דבריהם (כלומר כל דברי הנאונים) דברי אלהים חיים חסד ואפילו במדרשו של משה רבן של הנביאים לא ידעו אותם מסקומם ותכמתם ושלפולם הוא הדבר אשר ציה ה' אל כשה. ואנפי שאימים הכי היא ואין סביאים ראייה באיזה מקום הוא אין לחוש על דבר קטן וגדול וכל החולק על שום דבר מדבתיים כחולק על ה' ועל תורתו.

5 על שער קובת והיכלות ושאר ספרים שהזכרתי אולי כוון נסי בן נח בתקדמה ל' פלס באור המצות, (ע' בל"ק ל"ח) זה הקראי היה מראשוניה ואמר צריך הקרא ויגע שפתי בקריאת ספרי חינוכה עשויים על שם הצדיקים והחסידים. היכלות, רוים, שם בן נח, איחיות דר"ע וש"ק נזכרים בתשובות סלמן בן ירוחם על רב סעדיה ושיניה בני זמן אחד (כ"י פינסק בבית המדרש בווינה) היכלות לא הזכיר בשם אבל בפ"ו התקין דברים שמקורם בהיכלות. וע"י צונץ ג. מ. 167 יעללינק ביה"מ ח"ב XXX, XV, וה"ג XV ותלחה XX, XXXI ומת ששער שם שהיכלות נתחבר בסוף המאה השמינית למת"נ וזה סביב לחצי המאה תששית לאתף החמישי ליצירה לפענ"ד אין לזה שום ראייה, אבל יש רמז לדבר על תחמוך בסוף הליכות גדולות מג"ה בין הספרים המקובלים גם דבר גדול ודבר קטן, ומן הש"ס ידענו שדבר גדול חיינו מעשת מרכבה ע"כ לא חזקו היא שבת"ג כוון על ספר היכלות רבתי וזוהרתי אשר הנאונים אמרו עליהן שהן משניות ישנות א"כ ע"כ קרוב לבה"ג. ספר אותיות דר"ע מאוחר יותר וכבר היו לפניו שיעור קומת והיכלות, הסחבר מדבר בן הישיבות שבבבל. צונץ ג. מ. 169 הערה 6 כתב שאין ליקח ראייה שתיח בן זמנם של תנאונים ממה שחזכר, ראשי ישיבות גאון ועקב"י שנמצא שגם רבנים בבבל ובצפת שחיו במאה ח"ב והי"ג למת"נ מתוארים בן. ולפי"ז חשב שחיה מאוחר לנאונים. וז"ל בשום אפן שהרי סלמן בן ירוחם בן זמני של רמ"ג מזכירו ולפי דבריו ע"כ

מהראשונים כי באלה הראשונים על כל פנים נוכל להפיש דעתנו לאמר דברי פיוצים הם, אבל באלה האחרונים מה נאמר? הלא בכל בקשתנו לחפות עליהם צריכים אנו להירות כי הם הבל ורעות רוח. ובכל זאת הדעות האלה מצאו אמן בין הגאונים ונמשכו אחריהם עד שאחדים מהם נסתכרו בעיונים מופלאים כאלה, והתברכו בלבבם לבוא בסוד אליה ועל כל נעלם במערכת העליונים ונגלו אליהם קדושים ונדורי נביאים שכבר מתו כמו הגאון רב יוסף בר יהודה אשר אמר לכל היושבים לפניו כי נגלה אליו אליה הנביא בהקץ ובמסיבת רעיו ותלמידיו (לעיל פ"ג). ורב האי גאון יספר מהגאון רב אברהם קבסי שהיה בשנת אק"מ לשמרות שהיה מכיר כשיחת הדקלים (תשו' הג' ד' ליק סי' ל"ג). ורב שרירא גאון כתב: שמסרו חכמים אחד לחברו הכית פנים וסדרי שרמוטין (שם סי' כ"ט רמב"ן עה"ת פ' בראשית). וגם רב האי גאון אחד מבחירי הגאונים החזיק את "ההיכלות" לרב מקובל ואין לו ערעור כלל על החכמים הסוברים כי מי שזוא הגין... כשמבקש לצפית במרכבה ולהציץ במרכבה של מלאכי מרום יש לו דרכים לעשות... בכך מציץ בפנימים ובחדרים כמי שהוא רואה בעיניו היכלות שבעה וצופה כאילו הוא נכנס מהיכל אל היכל ורואה מה יש בו. ואמר עוד: ואנו סוברים כי הקב"ה עושה נסים לצדיקים... ולא רחיק ממנו שהוא מראה אותם בפנימיות מראה היכליו יוצא מלאכיו (תשו' הג"ל סי' צ"ט). ואף אם גניח שכונן הגאון על צפיה דמיונית - מה שהוא נגד פשט דבריו - הלא על כל פנים היה מאמין באמתה מציאות אלה הדברים מראה היכלות ומעמד המלאכים" ועל כן בלי כל ספק שלכל הגאונים וביחוד להקדמונים היתה האמונה באלה הענינים כמשמרות נטועים. והנה כל המשפטים האלה אשר לא ישרה בהם נפש רבים המשכילים בעם השגנו בימי רב יהודאי גאון מדרגתה העליונה, אם נתבונן בתשובות זה הגאון הלא נראה כי היא היה מיוחד בזה ביותר לעשות כל פסקיו כנגרות שיצאו מלפני המלך, וכן ראינו כי סביב לזמנו השפיקו בילדי הפליאות ואמונות אשר השכל הפשוט מסאן מלקבלן, ומעתה אין להפליא במצאנו כי גם בימיו נמלאה סאת התלונה אשר נשאו המתנגדים בסתר לבבם, ורק הוחילו להיאנה נכונה ולאיש הנכון נאזר בכשרונות ורב העצה והעליליה ואשר לו גם מתת הכמה ודעת והוא נשוא פנים בעם מצד יחוסו ועשרו להתעורר נגדם ולשבר כחצ ונשיאית פניהם בעיני המשכילים בעם אשר נלאי נשוא שררתם.

והנה איש כזה נתגלה בימים ההם בבבל. אין זה חדש תחת השמש כי לפעמים מקרב סבות קטנות תצאנה תולדות גדולות מרעישות כסא ומפילות למשואות בנינים חזקים עתיקים, וערות אותם עד היסוד כם. אף כן היה בעת ההיא בימי רב יהודאי גאון. מחלוקה קמנה עשתה פירור בבית ישראל, או התחרור ריב בין גאוני הישיבה ובין אחד מן החכמים הגדולים שבדור ויהי אחריתו מזה כלענה. אחרי מות שלמה הנשיא - הוא שלמה אשר קרא את רב יהודאי גאון מופומבדיתא להיות ראש ישיבה בסורא - היתה משרת הגולה פנויה כי לא היו לו לשלמה בנים אשר יהיו ממלאי מקומו. אך היה לו אח ושמו דוד. אם אחיו הזה נעשה ראש הגולה אחריו או לא, לא נודע לנו אבל ברור כי אף אם היה נשיא אחרי מית אחיו לא ארכו ימי נשיאותו. כי בזמן קרוב אחרי מות שלמה כבר התגלע ריב בין שני בני דוד בעד הנשיאות. כי שנים בנינים היו לו לרוד. בנו הבכור היה ענן והצעיר ממנו חנינאי. ענן מהייתי

הבכור

(6) דעת תחכם הרכבי בתבירו וכוון לראשונים היא תולדות ר"ש בן חפני תעה 19 מפריש שמש"כ רה"צ באן מציץ בפנימים וחדרים היינו בפנימיות נפשו וחדרי לבו וכן מש"כ כיראח אותן בפנימיות מראה היכלי לבו בפנימיות לבם. אך לדעתו אין דברי הגאון סובלים זה הפירוש הרחוק.

(ד"ר הד')

הבכור, הגדול מאחיו גם בחכמה ובתורה אף לו היתה הצדקה להיות יורש המשרה ולהנשא בתור ראש הגולה. אבל בקשתו לא נמלאה. שתי הישיבות מצעו ממנו זאת המשרה ויתנה לאחיו הצעיר מטני לחנינאי, כפי מה שיוצא לנו ממקורות סופרי הרבנים היתה סבת הדבר אשר רחו את האיש הזה מוכותו – איש אשר לו כל המעלות והמדות הנדרשות לנשיא בישראל – יען מצאו בו שמץ פסול ומפני זה לא נסמך לגאון וגם לא סמיעוהו משמים להיות ראש גולה ומפני המינא אשר היתה בלבו העלתה שרמין ועמד להסית את ישראל מעל קבלת חכמים... ונעשה זקן ממרה על פי בית דין... וחבר ספרים והעמיד תלמידים וברא מלבו חקים לא טובים. כי אחרי החרבן נדלדלו הצדוקים עד שבא ענן וחוקם (ס' הקבלה להראב"ד). וקרוב לזה מתואר הדבר גם במקור ישן נושן מומן קרוב לזמנו של ענן, והוא בתשובת ר' נטרונאי גאון (בר הילאי). והוא כתב על הנהגה בסדר הפסח שאין אומר בהגדה כי אם פסוקים ולא מדרשות מין הוא וחלוק לב הוא וכופר בדברי חכמים ז"ל ובוזה דברי משנה ותלמוד... וטינא יש בל בם ואינם רוצים לומר דברי משנה ותלמוד ותלמידו ענן ירקב שמו אבי אביו של דניאל חוט המשולש ברשע ובמינות שאמר לכל התועים והזונים אחרי עזבו דרך משנה ותלמוד ואני אעשה לכם תלמוד משלי, ועדיין הם במעותם ונעשו אומה לעצמם וחקן תלמוד של רשע ושל עול לעצמו... וראה מרנא ורבנא רבי אלעזר אלוף ז"ל ספר תועבות שלו שקורין ספר מצות, כמה תחבולות יש בו. ועכש צריכים לנדותם... עד שחזרוין למוטב ומקבלין עליהם שנוהגים כמנהג שתי הישיבות (סדר רע"ג ל"ח ע"א)⁷ ואמנם סופרי הקראים מתארים תחלתו של ענן באופן אחר: הם מכחישים כי דת הקראית יש לה דבר עם הצדוקים, והם מגנים ומחרפים את הצדוקים יותר מאשר עשו הרבנים, הם מכחישים כי תורתם מחדשת בימי ענן, ולמרות פני האמת מתפארים בגבה רוחם בשלשלה קבלה ואומרים כל מה שיסד ענן ולמד קבל מקדמוניו, ולא הקראים עשו דת חדשה כי אם הם עמדו על עמדת הקדמונים, הם שמרו משמרת קבלה אמיתית, ולא החליפו ממה שהיה בימי הנביאים, אבל, אומרים כי כת הרבנים יצאו מן הכלל וחדשו עניינים וקראום קבלה (ל"ק בנספחות חלוק הקראים והרבנים צד 100): ולפי ספורם המעשה שהיה כן היה: בימי הר"ר ענן... המובהק מאד בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה כמשנה ובתלמוד... והוא היה מכת הצדוקים ובעבור עוצם חכמתו והפלגת חסידותו וענותנותו בחרו אותו כל בית ישראל שתי הכתות הצדיקים והפרושים ומנוהו נשיא... לאב בית דין ולריש גלותא עליהם כפי מנהגם בעת ההיא שהנשיא אב בית דין וריש גלותא היה במקום מלך על כל ישראל... אז בבבל. ואחר שנתמנה הר"ר ענן הנשיא לאב בית דין הגדול ולריש גלותא... רצה להחזיר עמדה לישנה והתחיל לדרוש ברבים ולטעון כנגד התורה שבעל פה שהיא המשנה להכחיש אותה ולבטלה מכל וכל, וכראות זה עדת הפרושים התנכלו אותו לחמיתו וכאשר יראו מן המלך הלשינותיו... שמרד בחק המלך ונתחייב מיתה והשי"ת... הצילתו מידם. וכראות הר"ר ענן כן... מאם בראשות ובחל כרבנות... ועזב

(7) עי' בל"ק בנספחות צד 98 סה שישפרו הקראים המעשה מענינו של ענן באריכות לפי דברי הרבנים כמנו כיבא בתלוק הקראים והרבנים שם צד 103 וזה תמצית הדברים אמרו עליו על ענן שהיה גדול מאחיו חנינאי בתורה ובשנים ובחרו כאחיו אשר היה גדול מענן ביותר ענות וביישנות ויראה ונתקנא ענן והכת שלו הצהירים מתרבות צדוק ובייתום ועשו בסתר מעשים מפחד המלכות עליהם וכשמנתו ריש גלותא נגלה חרבר למלך ונתנו לבית הכלא ודן דינו למות. ויהי שם עמו בבית האסורים סורד אחד בדת מספר גועץ עמו כמה יתנצל ויעצו שיאמר לפני המלך אתה את אחי על דת אחת המלכת, ואני ראש לדת אחרת ולא מרדתי בזה למיתו משפט. ויעש כן ענן, אך הוסיף לאמר למלך במת דתו נבדלת מדת אחיו. כי דת אחיו תיא על חשבון עבור התקפות ודתו על ראות תורה ועבור האביב ויען כי חשבון המסלמנים ג"כ על הריאה והאביב פעל זה עש

ועזב את ביתו... ולקח עמי את בניו ותלמידיו וחבריו... וילך לירושלים (אורה צדיקים י"ט ע"א) כן יתארו הקראים תחלתו של ענן ואת אשר קרתו בכבל ומצאתו משם לשבת בירושלים לחיות בה יתר שנותיו.

אמנם אם נבינה בשום לב על ספורם נשתומם על ההפכפך המושל בכל דבריהם עד שכל מאמר הוא סתירת משנהו. אם אמת הוא שכל יסודיו של ענן הם קבלה קרמוניות והוא עמד על עמדת הקרמונים ולא החליף ממה שהיה בימי הנביאים, מה זה ועל מה זה שבחו אותו במתה שקר שהיה גדול בתורה שבעל פה? ואם היתה תורתו קבלה בידו איש מפי איש נשיא מפי נשיא (א"צ כ"א ע"א) איך הגיעו הדברים שענן היה מבלה זמנו בלמוד התורה שבעל פה עד שהגדיל ידיעתו בה אחרי שלפי דעתו היא תורה של שקר? ואיך נשכל לעשיית בהשתדלו להשיג הנשיאות על הרבנים הלא להם היתה התורה שבעל פה חיייהם ואורך ימיהם? ועוד זאת: הנה המספר עישה את ענן לאב בית דין ולריש גלותא ואומר שהמנהג בעת ההוא שהנשיא אב בית דין עושה שלש פקדות: נשיא, אב בית דין, וריש גלותא, אבל כל מי שיודע מנהגי העת ההיא בכבל יודע שכל זה לא היה ולא נברא. וכן לפי דבריו שתי הכתות, הקראים אשר הוא קורא אותם צדיקים, והפרושים שהם הרבנים שתיהן קבלו את ענן להיות ראש גולה ואב בית דין, ומה נראה שלפי דעתו היו בעת ההיא שתי הכתות מצוינות ונכרות וענן היה רצוי לשתיהן עד שקבלוהו ראש עליהם, מי פתי יסור הנה להאמין זאת שאיש הרצוי לקראים ונודע ומודה שהוא נגד התורה שבעל פה יבחרוהו בעלי הקבלה שיהיה ראש עליהם ולמנהיג ומורה להם דרך הדת? ועתה אף לפי ספורם לא יתכן לצייר הדבר רק באמרנו כי ענן חנף היה ובא להתעות את הרבנים, ועל כן מתוך שבחו באו לידי גנותו. ואמת הדבר כי מקורות ענן לא ידעו הקראים יותר ממה ששמעו מן הרבנים ומבן מאליו כי רק מה שהיה נח להם היו מקבלים ומה שהיה נגד תפצם ובצעם הכחישו. ומדת הקראים מאז להחליף האמת ולשנות המעשים לזיוף דברי מנגדיהם וגם לזיוף דברי חכמיהם להמציא הגדות לכבודם ליחס דברים לקרמוניהם שלא אמרום, להתפאר בגדולי אנשי שם מהנמשכים אחרי הרבנים לעשותם לקראים, ולא עוד אלא שהמציאו להם אנשים בשמות אשר לא היו ולא נבראו. ולפי דעתי אך היא קבלתם באמת אשר הלכו בה מדור לדור עד האחרונים מהם⁽⁸⁾. הנה כבר ראינו בראיות המיכחות מתוך טבע הדברים כי מה שיספרו מענן ומשלשלת קבלתו הוא רק בדיאת הלב גלויה לעין, ואין לנו צורך לשים לב רק על שלשלת היחוס כי אז נראה כי מגדולי חכמי הרבנים אשר היו בוטן התלמוד ולאחריו כומן הגאונים עשו קראים, כי על רוב ראשי הגולה הקרמונים אמרו כי תורתם היתה קראית ותורת ענן היא קבלה שנמסרה מהם מנשיא עד נשיא כמו: כל התנאים שקדמו לשמעון בן שמח, ואת יהודה בן טבאי, ושמועיה, ושמאי הזקן, רב נהן דציצותא, מר עוקבא, ומר זוטרא ורבים אחרים. ואמנם הודוש ומשכיל אל הדבר הלא יראה כי בזה ישפילו לעפר כבוד הקרמונים אשר אומרים עליהם כי הם רבותיהם.

הן

(8) עיי' בקונטרס הרב רבי פינחס פראנקל, המכונה Karaisch Studien נדפס בקראסאשין שנת 18 אשר מספרתו להראות שעד האחרון שבחם היה הניוף מרתם. שם תמך יסודות חקירתו על סכתב אחר שלפי דברי ר' אברהם פירקאוויטש המכונה אבן רש"ף הוא אגרת הנמצאת בסוף ס' זאת תורת באור עה"ת להרב מובית הבקי בכ"ד משה האבלי. וראויותיו של סכתב הקונטרס כל כך סבירות עד שנוכל ליקח התלפתו ליסוד כמו שעשנו בפנים, ואין לנו להוסיף פה רק דבר אחד והוא שאם נתבונן בלשון זאת האגרת ובסליצתה ובסגנונה נכור מיד כי לא יצאת מתחת עט סופר קראי שכסוף המאה השביעית לאלף תחמישו כי כלה כתובה בדרך לשון האחרונים ויש בה מליצות מחודשות, כמו: חיי הנפש אחר חמות, אין די באר חצי ישועה, וכתב שם: דאת דבריו (של רש"ף) והכסם בספר ברייתא שלו חנק' כחוצת, מספרת באר תוסב זה מקורו באשכול הבומר ישם השתמש בכנוי מתוצה עבור התרוו.

הן כל אלה הלכו בדרך הרבנים ותורתם היתה רבנית, ועל כן אם לפי דעתם היו כלל קראים בלבם הלא יעשו כלל חנפים כמו שעשו את ענן חנף.

ואם נתן לב על יתר הגדותיהם מקורותם בימים קדמונים אשר המציאו, יתברר לנו עוד יותר כי פיהם ענה בם כי החנופה היא החיפ המתוח על פני כל קורותיהם. מראש ומראשון התרגום ושאננם על הרבנים, יען אמרו עליהם שהם צדוקים. ואחרוניהם ביחוד הרחיבו פה והאריכו לשון להביא תעצומותיהם כי אין להם דבר עם הצדוקים (א"צ ב' ע"ב דור סררכי ד' ע"ב) ובעבור זה פיהם מלא נאצות על הרבנים לאמר כי זה הלשנת שקר ובאמת אין זה כי אם תלונת חנם, כי מעולם לא אמרו הרבנים עליהם כי הם צדוקים בכל עניניהם בכפירת תחית המתים ועולם הבא, ואם אמרו שבא ענן וחוק דת הצדוקים לא כונו רק על כפירתם בתורה שבעל פה וזה הם עצמם לא הכחישו, ועתה מה כל החרדה אשר חרדו על הרבנים אין זה כי אם רוע לב ואיבת שקר. כפי מה שספר הסיפר הערבי מקריזי (ל"ק ח') מתיחסים הקראים לאנשי בית ראשון ומנהגם מנהג הזמן של בית ראשון, ואף זאת המחשבה הרמיונית עשתה רושם במנהגי דתם. כי ממעם הוה נחלקו הקראים מן הרבנים בתעניותיהם שהם מתענים ומתאבלים על חרבן בית ראשון (שם צד מ') המנהג הזה הוא ישן נושן ביניהם כאשר נראה מלשון כל מחבריהם בספרי המצות שלהם (גן ערן ענין יו"כ פ"ה אדרת אליה ע' י"כ פ"ד אשכול הכופר סי' רמ"ג). ופרטי זאת האגדה יספר באריכות בעל חלוק הקראים והרבנים (נספחות 100) ותמצית דבריו שכבר בימי ירבעם נעשה הפרוד והחרדים עזבו ארץ ישראל והלכו מעבר לנהר כוש, אך קצתם נשארו בירושלים מתאות המקדש והם הנקובים נאנחים ונאנקים, והגלו עם שארית עם והחרש והמסגר⁽⁹⁾ וכבית שני היו מכשילי רבים בתורה אך הם לא שבו לכסלם ובגלות שיטום הגלו גם הם, הנאנחים והנאנקים, ונתישבו כבבל ובשאר ארצות והיו מסתתרים כמנהג אבותיהם עד שבא ענן ופרסם דתם. ועתה מי לא יכיר הבריאה והכוב בכל דבר ודבר בזה הספור? מי יאמין שהיה בישראל כת גדולה מתנגדים לדת רוב העם ואיש לא זכר את הכת הזאת ואדם אין שידע ממנה אף שמץ דבר? ומה נראה כל משכיל כי הכל בדוי מלב. ואמנם עשו יתרה על הבריאה עוד החנופה כי אף לו יהיה כדבריהם, הלא צריכים להודות ואמרו כן בפה מלא כי בכל העתות הקדומות האלה היו מסתתרים והעלימו מחשבותיהם מעין כל, ועל כן בגלוי נהגו כמנהג הרבנים למרות עיני דעותיהם, וכל חייהם חיו אחד בפה ואחד בלב, רבנים למראה עיני וקראים בסתר לבם, ואלה יקראו צדיקים וחסידים אשר לפי מושגי אנשי אמונה באמת הם אנשי מרמה וכזב וחנפים. ואמנם מאשר מושכים שלשלת קבלתם עד גדולי התנאים הקדמונים זה הוא התרמית היותר גדולה והתנופה היותר מאוסה. כי מדעתם כי סוף סוף רבי חקיה שוים עם דין המשנה והתלמוד היו מוכרחים למצוא אילן גדול לתלות בו ולבוזר להם בין חכמי המשנה אחד אשר ישלשלו אליו קבלתם ואותו מצאו בשמאי הזקן ואמרו ש מ א י מ ס ר ה ל ב ע ל י מ ק ר א (ר' יפת בן סעיד ל"ק בהערות סי' י"ג) וממנו שלשלה למעלה עד שמעיה ויהודה בן שבאי ולמטה עד ענן והכאים אחריו.

ואמנם מה שנראה אמת ונכנס אל הלב מענינו של ענן ותחלת מחלוקתו עם הנאונים הוא זה: ענן היה חכם גדול בחכמת המשנה והתלמוד, ונאמנים אלינו דברי

מנגדיו

(9) קרובים הדברים שהאגדה הזאת מן הגלות בחרבן בית ראשון אשר הגלו לפי ספורם, לבבל ובפיטיס ביחוד החרש והמסגר נבנית על יסוד אנדה של בעלי הקבלה, אשר גם הם השתדלו לתת קשור וחבור לתורת קבלתם עם זמן הבית ראשון ופתרו החרש והמסגר אלו חכמי התורה שהביאו תורה שבעל פה לבבל עי' בנס' נסין פ' ת'; תוס' בנסין (י'). ובספרי האיגוני סי' שכ"א.

מגדו שהעירו כן עליו. ובוזה דברי האהובים והמנגדים מכונים, אבל אין גם כל ספק כי היה למוד גם בחכמת לשון המקרא לפי מדת זמנו, ועסק בחקר המקרא לפי פשוטו. ואולי ידע גם בחכמות החיצוניות. ועתה יתכן מאד כי בעבור זה לא האמינו חכמי הישיבה בתומתו וצדקתו ועל כל פנים היה חשוד בעיניהם. כי כן היה מאז שהעוסקים בחכמה אחרת היו למורת רוח להתלמידים כי לא בטחו באמונתם ובראתם. ועל כן דחוהו מנחלתו ומנעו לתת לו הראשות הראויה לו ונתנוהו לאחיו הצעיר אבל גדול ממנו בצדקתו. לרגלי משפט זה ובסבת העול אשר עשו לו לפי דעתו התעוררה בו כל חמתו וקדש עליהם מלחמה. ובאמת היה הזמן ההוא כשר לפניו למלחמה בזאת. כי משפט הגאונים וקשיות הנהגתם את הרבנות לא היו נאותים למצוא חן ושכל טוב בעיני קצת המשכילים בעם אשר כבר נתקרה אהבתם אל הלמידים. הגהונים בישיבות, ועל כן ראשית מענתו היתה נגד הגאונים ובעם רוחו הנץ ידו עליהם. ובהיות כי הם קמו נגדו ודחוהו מראשות הגולה, אף הוא קם נגדם בגלוי. ובלי ספק היתה ראשית מענתו על משפט הגאונים ומעשיהם, על תקף הישיבות וחקקי ראשיהן אשר עשו כל דבור ודבור בתלמוד כמשמרות נמועים, וכל מה שנגמר ונפסק בשתי הישיבות הוא הדבר אשר דבר ה' אל משה לצוות לבני ישראל, וכל מי שאינו מקבל עליו עול מלכות הישיבות ומנהגן מבדילים אותו מקהל ישראל. ענין ידע כי המעמדים האלה היו שנואים לרבים אשר ראו עליהם ברוע עין על כן חשב כי מהם יוכל לקנות עזרו. אמנם כן התנגדותי והתנגדותם היה הבדל גדול. הוא התנגד מפנייה אחת, בסבת העול המרומה אשר עשו לו הגאונים, ואולי אילו הגאונים היו עושים רצונו להקימו לא היה ממאן מלהיות באחד מרם באמונותיו ובדעותיו ובמעשיו. אבל הם, המשכילים המתאוננים לא על הגאונים היתה תלונתם כי אם על תורתם, כי רע עליהם מעשה התלמוד עצמו ומדרשו. ענין הבין זאת, הבין כי אם ירצה שלא יעובורו עווריו צריך לעשות אחד הצעד הראשון עוד צעד שני, הבין כי אינו יכול לעמד על הפרק בהתקוטמו רק נגד הגאונים, כי אם נחוץ הוא לו לטען בצע מוזנתו ולהצליח הפצו בידו, להרים תלונתו נגד התורה שבעל פה עצמה. ובה חשב כחשבת בדעתו. אילו באתי אליהם לאמר: לכו עמדי ונתעורר נגד הגאונים ותורתם אבל לא נסור ממת התלמוד ולא נחדל ידנו מחקיו ודינו מפלפוליו ומדרשיו מי יאבה לי ומי ישמע אלי? הלא ידע מאד כי ההולכים עמי לא היתה להם סבה הוצת לחרור ריב עם הגאונים כי אם הם באו בתוהו ובכח השכלתם נגד שימת התלמוד ונגד פירושי התורה שבעל פה, ועל כן ענין בעיניו ראה ובלבבו הבין כי לפי הרוח אשר משל בין אלה האנשים ההלכו אתו ולפי מנוקשם ומטרתם אשר שונו נגד עיניהם לא יהיה די לו לכרות קצת ענפים מן העץ ולסעף פארה אחת במערצה כי אם נדרש ממנו להניף המשר על הגוע ולקצץ בנטיעות תורת הקבלה משורש עד ענף, ובעבור זה התאמץ בלבבו לעשות מנוקשם ולקיים בנפשו "הצאן ידעו את רועיהם". ועל כן התגבר על רצונו הראשון ועמד ופרסם ברבים הכחשתו בתורה שבעל פה ואמר: לא היא! ודרש תורה חדשה על יסוד פשטים אשר לפי דבריו הם עיקר כונת התורה. כן הגידו והעידו כל הבאים אחריו כי כחילי לדרוש ברבים מען מענותו נגד התורה שבעל פה שהיא המשנה התלמוד ולהכחיש אותה ולבטלה מכל וכל (ארח צדיקים י"ט ע"א). ואולם לא יוכל אדם לשנות מנהגי אשר גדל עליו מנעוריו פעם אחת, ואין בידו למוד מהרגלו ברגע אחד. אף כן ענין לא יכול לנתק המוסרות החזקות אשר חברו חייו מעורו בתורת הרבנים ובנתיקה אחת, ועוד אחר מדרו לא התפרד כלה מן התלמוד. ועל כן מה שיספרו הנמשכים אחרו מהכחשתו

המכחשתו בתלמוד לא יובן כאלו השליך ענן את המשנה ואת התלמוד ככלל אחר גזו לאמר שכל דבריהם שקר במלים ומכובלים, כי אם אף לפי דבריהם היתה הכחשתו רק בקבלה. כי אמר כל מה שנאמר במשנה ובתלמוד מעשה ידי אדם הוא, אך החכמים הורו והוגו מלבם כל הדברים והם פרי עיונם וחקירתם לא קבלה, ענן הורה כי במקצתם כונו אל האמת אבל מקצתם אינם אמתיים. ורשות היא לכל אדם ואף חובה היא לכל חכם וחסד לדרוש במקרא היטב בהיות הוא יסוד דת היהדות ובידנו נתונים נתונים דברי התורה לפרשם ולבארם כפי פשוטם להפריש הטוב מן הרע, האמת מן השקר והבר מן התכן. מעדות הקראים עצמם שמענו זאת ונדעה, אחר מחכמיהם הראשונים אשר חי בימי רב סעדיה גאון והוא סלמון בן ירוחם (בפירושו לתהלים ע"י ל"ק כ"א) אמר בפירושו כי נמשך ענן אחר המשנה והתלמוד וזוהו אני רואים ברור כי אף שענן ותלמידיו וכל סיעתו ההולכת עמו הכחישו בתורה שבעל פה, בכל זאת לא נמנע לא הוא ולא הם מלהלך לב על המשנה והתלמוד. ולא עוד אלא שכבר בימים הראשונים ההם היה מנהג וגם חק למכחישי התורה שבעל פה ללמוד וללמד המשנה והתלמוד. ואחר מקדמוני הקראים הלא הוא נסי בן גח המכונה גם רב אחא אמר מפורש ושום שכל בהקדמתו לספרו ביהן המשיכילים או ספר פלם ביאור המצות¹ (שצריך האדם... להבין במשנה ותלמוד ובהלכות ובתוספות גדולות וקטנות²) ושנה הדבר עוד בפירושו לעשרת הדברות (נספחות 13—1) שאמר שם בסוף המאמר שצריך כפתרון ספרים שיהיו בו י"ב דברים והאחר מהם שיהיה בקי במשנה ובתלמוד וילמוד תוספות והגרות. גם הקראים שלאחריו אף כי נמו שטת ענן והוסיפו על מדרתו בהתרחקות מן הקבלה כאשר נראה על הלאה מזה, הדבר הזה לעוסק בספרי התורה שבעל פה היה להם לחק בכל הדורות. וכן העיד אחר מגדוליהם הוא רב אהרן הראשון בעל ספר המבשר על התורה (חי בחצי מאה א' לאלף השישה) שכתב בהקדמת ספרו: לא אמנע שאוכיר ברבי מצות בתוך הביאור מדברי המשנה והפצי בהם בהיותם בדרך כסך... ואין כל אמריהם בלי תיעלת, והתעוררתי לזה הענין בראתי את ר' ישועה שהזכיר בספר העריות¹² מ"ו נשים והשניות וכיוצא בהן, ורוב משכילי גלותנו עשו ככה עד שהרב נסי בן גח חייב לבני עמנו ללמוד המשנה והתלמוד.

אין כל ספק כי כבר בתחלת מחלוקתו עם הגאונים כבר המלחמה נגדו גם מצדם ובאו עליו בנדוי וחרם ועשוהו זקן ממה על פי בית דין, אמנם יותר מעל הורתו

10) זה הספר עצמו נאבד ואינו רק הקדמתו נמצאה וביבאה ר"ש פינסקער בלקטי קדמוניות בקצרה אך לא טוב עשה שקצרה ובפרם מה שהשיג כל הדברים שדבר בהם מענני מימא ושחרה ושאר מצות והשמים שאר הלקי ספרו כמו סדר שעטנו סדר מימא כה וכו', ואולי מתוך אלה הענינים היינו יכולים ללמוד יותר תכונת שיפת דת הקראים ממה שלמדנו מרוב הדברים הנכונים בהקדמה שהרפס פינסקער.

11) בליק צד ס"ב העיר ר"ש פינסקער בהן תוספות גדולות וקטנות ושער שכונן לבריות דר' היא ודר' אושיא תוספתא דר' נחמיה. ולפי דבריו השם כי היו או כימי נסי בן גח תוספות דר"ג בעולם נפרדות מתוספתא דר' ור"ה וזה דבר שלא שמענו מעולם אבל ידענו כי בוכן שלפניו וזה בוכן בעל הלכות גדולות וזוהי התוספתא סדרה בשניה סדרים כמבואר בסוף ה"ג. גם לא נזכר בשום מקום תוספות גדולות וקטנות. אבל מצאנו בירוש' ובגורשמים שניות גדולות וקטנות וטכנות גדולות וקטנות. והיותר קרוב שיש כאן מצות ספר שצ"ל הלכות גדולות וקטנות ותוספות שגם כפי לעשרת הדברות לא יזכור רק שיהיה בקי במשנה ובתלמוד ובהלכות וילמוד תוספות והגרות.

12) ר' ישועה 'הזכיר המבשר כאן הוא בן יהודה שחי בחצי המאה התשיעית לאלף החמישי והוא חבר ספר הישר בערות ע"י ל"ק ר"ה ובנספחות צד 78, 79 והוא ספר העריות שהזכיר המבשר. ור' אהרן בן אליהו בפתחת ענין עריות שכתבין בן עדן כנה עקרי העריות על פי דעת ר' ישועה בלי להזמין ולא להשמאל ובפרקיו שם פ"ב מזכיר בפירושו כפרו של ר' ישועה שחלק עם המרכיבים ונצח אותם וכו' וכל מעשה תפי ונבירתו הגם כתיבם על ספרו הישר ושם בפ"ה מכתבו ספר העריות ור' ישועה תוה מכתב תלמיד לר' יוסף הרווא במש כ"ש כ"ב ב. ולקמן בפרק ח' נזכר ספר יוסף תוה באורך.

חירתו היה לבם הם עליו אודות מעשיו ועל נכליו ותחבולותיו. כי במשפטו ומנהגו להעמיד מחשבותיו חמא האיש הזה חמאה גדולה. אם הם לא היו הפצים בו על שחשדוהו בכפירה בדתם ודחווהו מן הנשיאות מפני שחשבו שאם תהיה הנשיאות בידו תבא מזה תקלה וסכנה ליהדות לפי אמונתם הלא אין בזה אשמה וגם הוא עצמו, אם איש אמת הוא לא יכול לשית עליהם אשם. והיה ראוי לו שיחשוב וישפוט שאם הוא יקח לעצמו הצדקה להתנשא לאמר אני אמלך לחרום בחזקה מנהג הארץ, אם הוא יחשוב כי אין עול לעמוד נגדס ביד רמה להמיט מוסרי דתם ולהסיר רבים מתורת הוקנים אשר לפי דעתם ואמונתם היא האמתית ואשר יותר מאלף שנים מסרו נפשם עליה, שגם להם הצדקה להקהל ולעמוד על נפשם ואמונתם להציל הסגולה היקרה אשר היא חייהם משחת ולהתעודד נגד מנדיה המשפילים לארץ כבודה להכחידה מקרב ישראל. ואם התרגווחו עליהם על אשר קבלו עליו לפני המלך ואמרו כי רוצה לדחות משנאות את האיש הנבחר מחכמי הישיבות וממעם המלך נתקיים, מה היו יכולים אחרת לעשות, ענן היה עשיר ותקוף והיו מוכרחים להקריב משפטים לפני הממשלה. ואמנם מה עשה האיש הזה? כבר בתחלה אמר בהתנצלותו לפני המלך כי על כן דגוהו מנדיו לרע וירדפוהו על כי רוצה להתקרב בדתו לדת מחמד בסמכו בקביעות החדשים והשנים על ראיית הירח והאביב כאשר המסלמנים עושים. ומי לא יראה בזה הלשנה מסותרת על כלל ישראל אשר יכולה להיות לסכנה גדולה. והיש בנד גדול מזה בעצו ובאמונתו? ועוד זאת אם באמת ובהמים רצה לזכות את ישראל להסיר סיגים מכסף תורת משה כאשר אמר ודרש ברבים מה זה ועל מה זה היה צריך לחלוק כבוד למיסרי דתות אשר היו בעוכרי ישראל ורתו, ולדרוש ברבים מאמתת נבואת מחמד מאמר כי הוא נביא שלחו ה' אל הערביים (מקרייו ל"ק ח') אין זה כי אם רוע לבב! וזה משפט המוסרים בישראל מני או שהשתדלו בכמו אלה להכביש את ריח העם העשוק והרצוץ הזה בעיני העמים אשר סביבותיהם. אף משלו היה פעל מאד לרעה על בעלי דתו ככל הדורות. כי כמעט היה זה לחוק בין הקראים עוד אחרוניהם להבנות את הרבנים ולהלשינם נגד העמים ולשים תורתם לשמצה ביניהם.

התורה אשר שם ענן לפני בני עדתו וילמדה לכל תלמידיו הנמשכים אחריו כתבה על ספר וחבר פירוש על התורה ועשה ספר המצות, על הדבר הזה הסכימו גם אוהביו גם מתנגדיו, ואמנם לא נשגיח פה על חלומותם ועל דבריהם של הקראים בענין שלשלת קבלתם באמרם שענן קבל תורתו משמאי הזקן (עי' לעיל). אין ספק שהמשכילים בהם עצמם לא האמינו בדברי הבל ורעות רוח כאלה אבל המציאו הדברים מפני שלא רצו שתקרא תורתם תורה חדשה. וזה החפץ הסיתם לכל סכלות שבעולם עד שבדו מלבם כי ענן בא מהמורה בימי געפאר אלמנצור ועמו נוסח המשנה שנעתקה מכתיבת ידו של הנביא משה רבינו ע"ה (מקרייו בל"ק ח'); והנה הסופר אשר ספר התגדה הזאת בודאי שמע כן מן הקראים בזמנו. ועתה איך לא יבושולא יכלמו לרבר או לשמוע דברי שנעון כאלה שמשו מסר עם ספרו גם תלמוד בכתב ואותו העתיק ענן והוא התורה אשר נתן לבני דתו בלשון ארמית כי כל ספריו הלא הם כתובים בלשון ארמית כאשר יבואר עוד. והנה הם חולקים על הרבנים האומרים שמשו נתן עם התורה שבכתב עוד תורה שבעל פה והלא הם הרעו עוד יותר שאמרו שאצל התורה הכתובה שבידנו היה לו לענן עוד תלמוד מכתיבת יד משה רבנו ע"ה? ואמנם אחת ברור לנו כי ענן חבר תלמוד לפי דרכו והוא ספרו מן המצות. התלמוד הזה כתב בלשון ארמית מעריבת כלשון התלמוד שלנו, וכלשון הגאונים בזמנו. כן נראה מן הישורים האחרים אשר הניעו אלינו מתלמוד (דיד ח"ד)

מתלמודי¹⁸). אמנם ספריו בשלמות אבדו ועוד אינם. וגם הקראים עצמם לא חשו לקיימם כי הבאים אחריו סרו מרבי תורותיו, ונראה כי העריצו והקדישו וכבדו בו רק את המיסוד לא את הבונה והמשלים את דת הקראית. היסוד הראשון שהעמיד הוא: חפישו באורייתא שפיר. ועל פי היסוד הזה נקראו הקראים הסומכים רק על מאמר המקרא בעלי החפוש והדבור חפשי היה לכנוי עומד בספרי הקראים אשר בו ישתמשו בכל מקום ברציתם להוכיח מגלוי הכתוב משמעות איוה דבור. זה הכלל כבר היה מספיק כי עשוהי לראש מיסוד דת הקראים. ואף כי לא קבלו ממנו כל תורותיו, וכאשר נראה הלאה עמד בזמן לא כביר אחריו אחד מראשי הקראים - ר' בנימן האונרי - וגלה דברים שהיה ענין נגדו בהם אחרי הרבנים והסירם, והקראים אחריו עוד הוסיפו לסוד מאחרי ענין (ר') שלמון בן ירוחם בפ' תלים ל"ק כ"א) בכל זאת לא חרל בעבור זה מהחשב לראש מיסוד דת הקראים, מהיות הראש והראשון אשר מען מענותיו על מציאות התורה שבעל פה וזה הוא עיקר הקראית אבל המענות הפרטיות מסורת לשבל איש ואיש. על מענת הרבנים הקדמונים עליהם שאמרו להם ענין כמה שנגות שנה בתורה ואחרונים מן הקראים לא סמכו במרבית דבריו, השיבו הקראים: מה בכך לא נביא היה ולא רוח הקדש עמי לבל ישנה על כן הבאים אחריו בדיון שנו דבריו והוסיפו עליהם (חלוק הקראים והרבנים נספחות 101).

התשובה הזאת אינה התנצלות ברזיה לכך כי אם נובעת מן היסוד המוסד בשרש שמת הקראים וכלי ספק הוכן והוסד כבר מאת ענין. מעת שהתחדש דתם היה היסוד קיים ומונח אצלם, שעיקר היהדות הוא רק התורה הכתובה והיא נתינה להתפרש לכל איש ואיש וישנו וקדמותו יתרון להפירושו כי אם אמתתו הוא יתרונו ומה שחשוב האדם שהוא האמת אחריו ימשוך. הם כמלו האמינה בראשונים אף אם רבים הם, הרעה והכרת הטוב והישר הן המדה למעשה. וכן כתב ר' סהל בן מצליח באגרת התיכחה אל הרב רבי יעקב בן שמואל הרבני (נספחות 34). ודעו כי המצטרק ואומר דרך אבותי הלכתי לא יועיל לו מאומה והלא אלהינו ית' אמר אל תהיו כאבותיכם... להוריע כי אין חיוב עלינו ללכת אחרי האבות על כל פנים כי אם חיוב עלינו להתבונן בדרכיהם... ואשר אמרו האבות צריך לאות ולעד נאמן עד שתרע אם אמת הוא או לא, ואשר יאמן בעיניו נעשה. ואף כונה זו נמצא שבל הקראים כמיש אחד ראשונים ואחרונים יקראו תורה הרבנים מצות אנשים מלמדה. וזה היעיון שושך והולך בכל ספריהם. ואמנם כותבי קורות הקראים מחליטים כי ענין לא היה קראי ככל משפטיו וחקתיו ומבדילים בין הענניים כלומר הנמשכים אחרי דת ענין ובין הקראים וסמכו בזאת ההחלטה על מה שמצאו שהקראים בדור אחר סרו מהר מן הדרך אשר הלך בו ענין כמו שראינו מדברי הקראי שלמון בן ירוחם (חי בסוף המאה ה' לאלף החמישי) שסבת סירם מפני שענין עוד החזיק במנהג התלמוד והרעה הזאת היא דעת כמה חכמי קראים (עי' ל"ק כ"ב ובכ"ט). אבל זאת הדעה מקויימת רק במקצת. אמת הוא כי הקראים ברורות מאיחרים התרחקו הרבה יותר מן התלמוד מענין, אבל אינו אמת כי בעבור חלוק הדעות יש להפרידם לכתוה שונות

18) עי' אשכול הכופר סי' רנ"ו צ"ח ע"ב שהביא דיון כשם ענין בענין נחלות: בעידנא דאיכא בן זבת וכו' שכל ההלכה היא בלשון התלמוד אלא שחרטי במליצותיו הקניות הוסיף דברים כדרכו בכל הספר שאף העתקה אחת שהעתיק מאחרים אינה מכוונת בלשון מי שהעתיק מבנו ואף בפסוקים אינו מדקדק ומסופק עליהם. והחכם הר"ז נייאובויער בחבורו Zur Geschichte des Karäismus הנדפס עם הספר אפיוני עשה לו סתקראי שלמה המרוקי (לייפציג 1866) הביא בתערת ג' העתק פרק מספר דברי ענין ע"פ כ"י מיסטרסבורג 641 וזוהו בענין העריות. וכלו בלשון ארמית אך לא על סהרת לשון ארמית כי אם בלשון ומגנון של הגמרא הכבלית בתערוכת ארמית ועברית ועוד יותר ללשון הגאונים בהשבוותיהם ובפסקי חלבוותיהם כן במואר היטב למעיין שם וגם באשכול הכופר.

שנות כי אין החלף בפרטים עושה הכת ג' אם החלף ביסודות, והיסודות שלו היו גם יסודות של כל הקראים. ובפרט אחרי ראותנו שכבר ענן חשב לעקור רק האמינה בראשונים (אויטארמיטט) ונתן תורת כל אחד ואחד בידו לדרוש כפי הקירית שבלו וכינתו אחרי החפוש בתורה ועל כן אם הקירית שבלו וכינתו הביאתהו לתחוק עוד בהרבה דברים בתורת התלמוד בעבור זה לא חרל להיות קראי. שאם לא כן אם נעשה כל כעלי המחלוקת שביניהם בעניני פרטי המצות כתות כתות, והלא אין מספר לכל הדברים אשר נחלקו בהם חכמיהם בענין פרטי המצות. ואמנם מה שענין נמשך בקצת דברים אחרי התלמוד אינו מופת על בלתי היותו קראי בעיקר כשאר הקראים כי אין אחד מחכמיהם אשר לא עשה כן, ויט יספיר כל הדברים אשר לקחו מן המשנה והתלמוד ונהגו על פיהם במעשה. ואחד מאחרוניהם הורה בפירוש: כי אין הקראים מכחישים כל דברי המשנה והתלמוד כי במשנה ותלמוד יש דברים טובים ורעים. . . את הטוב נקבל ואת הרע לא נקבל ולכן חייבו חכמינו הראשונים ללמוד המשנה והתלמוד ואמרו כי רוב דבריהם דברי אבותינו הם (ארח צדיקים כ' ע"ב). וכן כתב ר' אהרן הראשון בהקדמת ספרו המבחר: ואין זה (כלומר) מה שמקבלים מהתלמוד) תפארת לבעלי הקבלה כי רוב המאמרים אמרי אבותינו הם ולא הנחנו כללם. ואף אילו לא שמענו כן מפייהם היינו יודעים זאת מפי כתבם כי כל ספריהם מלאים מדינים והלכות אשר לקחום מן התלמוד רק שנו תאר פניהם. ועל כן מה שעשה ענן עשו גם הם, ואם אולי ענן נמשך הרבה יותר אחר התלמוד מהם אין השיעור רב או מעט יבא פה לחשבון.

מתורתו של ענן אך מעט מועד השאירו לנו. ואמנם ככל מה שהיו הרבנים מלינים עליו לא היתה תלונתם על שמואל במצות התורה רק על שהסית את ישראל מעל קבלת חכמים (ראב"ד) ונטה ממנהג שתי הישיבות (רב נטרונאי גאון) ואולם אם נתבונן כמעט השרידים מתורתו אשר בידנו נראה כי בקצת מצות הוסף על תורת הקבלה וגם בטל דברים אשר לפיה נצטוונו עליהם מן התורה. ונעיר ראשונה על הקו ודינו בעניני העריות (עי' לעיל פרק זה הערה 7) רוב העריות שבפרק ההוא מן העריות שהגיע אלינו לא נמצאו במשנה ובתלמוד ואין להן שירש במקרא וקצתן הן מן השניות שהן מדברי סופרים ולשנתו הן מן התורה כאלו היו מפורשות, וקצתן מתורות בפירוש לפי המשנה והתלמוד והוא איסור דבר תירה. כמו באמרו בסומן ה' שבפרק: ואסיר ליה לזכר למינסב ביה ואחותה דאשת אביו כד ילדה אשת אביו ולד מן אביו. סומן ו' ואסר ליה לזכר למינסב אשת בנה ואשת אחיה דאשת אביו וכ' ובסומן ז' ואסיר לה לנקה לאנכוכי לאחי אביה דמן אביו בין מכשרות בין מפסולות, ולאחי אמו דמן אביה. וכל אלה היתה קדוש החדש לפי התלמוד. אך ראשית מחלוקתו היתה בטול חשבון הקביעות ושם לענין קדוש החדש לפי הראיה היתה כמנהג הפרושים ליתם ובקביעות העבור שם אל האביב, כאשר שמענו מפיו בעמרו לפני המלך. הפירוש במחלת השבת הוא שבת בראשית ועצרת אחר השבת כדעת הצדוקים הוא בלי ספק מענין כי כבר נסי בן נח שהיה קרוב לזמן ענן מזכיר זאת ההתנגדות (ל"ק כ"ג). בענין המצה אמר ענן שלא לעשותה אלא מן השעורים מפני שאמר הכתוב לחם עוני ולחם שעורים הוא מאכל העניים, והורה שאפיית המצה תהיה בין הערבים כאמור בערב תאכל מצות (?) ואמר עוד שהמצה תאפה על האש לא בתנור (נ"ע ע' חג המצות פ"ג). ובפירוש המאמר: שבו איש תחתיו, אמר שהוא מורה היתר ההליכה מביתו לבית המדרש ואל זולתו שיש לו רשות ומניעת היציאה מן הבית באמרו אל יצא כשלא יהיה

יהיה צורך זה (עני' שבת פ"ג). ובענין מילה בשבת הורה להמול סמוך למצאי שבת כרי שתהיה הרפואה בחול (באשה"כ בכ"מ ושם פ"ז). הנגישה אל אשה בשבת נאסרה כבר מענין שאם לא כן לא היה רב אהרן בן אליהו אומר שכך הויו כל הקראים (שם פ"ו). במיל מצות לקחת ארבעה מינים ביד מקורו מענין כי מצאנו שהוא משתדל להשוות האמור בתורה עם מה שנאמר בעזרא: צאו ההר והביאו עלי זית ושם היא לצרך הסוכה (שם ע' סכות פ"א). בעוף אמר ענין מליקתו זו היא שחימתו ואין הבדל בין לאכילת חולין בין לאכילת מזבח (שם ע' שחימה פ"ב). ענין אסר התרנגלת למען כי מצא שמו בלשון ארמית דוכיפתא וכדומה לו כי היא דוכיפת של תורה (נספחות 84 ועי' מבחר וכתר תורה פ' שמיני). וכן ענין יחיב ההכנה בכל דבר אלא ישתה מכל מקום מחולל וגם אשר יפול מן האלנות מהפרי שהם מוכנים ועומדים (ס' יהי מאורות כ"י בביהמ"ד). לדעת ענין אין הנבלה מטמאה במגע כי אם כשהיא שלמה אבל חלקיה לא יקראו בשם נבלה, ופירש הנוגע כנבלתה גוף שלם אבל במשא מטמא חלק ממנה כהוראת הכתוב: והנושא מנבלתה (נספחות 84 ג"ע ענין טומאה פ"ב). הנפל אם יש בו צורת אדם ולא ניכר בו זכרות ונקבות מטמאה טומאת שבעה (נספחות 74). אין טומאת מה בגלות יען שאין לנו אפר פרה (ג"ע שם פ"ב). מומן שנחלקו הקראים מן הרבנים ועל כן מומן ענין תקנו שבועה בנשואין שלא יניחו דהם (שם סדר נשים פ"ו)¹⁴. מילת אינו ישראל אינה מילה וצריך ישראל למול אותו פעם שנית (שם ע' מילה פ"ב). חוב שתעשה המילה במספרים שנאמר חרבות צורים לשון רבים (שם פ"ג). ענין מסר שני מינים לעופות המתקדים ששואף מים ומאכיל אפרוחיו (נספחות 84 ג"ע ע' טומאה פ"ה). ובענין נחלות המקק: בעזרא דאיכא בן ובת קודמים בירושה הא דליכא בן ובת ונפקין דירכיהו אבא בתריהו וכל נפקין דירכה בירושה ואבא אבא ונפקין דירכיהו עד סוף (אשה"כ ס' רנ"ו). ואמרו עליו על ענין כי הוא חייב הוצאת המעשר מן הזהב ומן הכסף והברזל והנחשת באמרו מפני כי גם הם יוצאים מהארץ (עו' זכרון לראשונים הרכבי ח"ג צד 44). מכל אלה הדברים והחקים והתורות אשר מצאנו נקובים בשם ענין נכיר שפל מצב השכלתו בבינת המקרא, ויראה לעינינו כאיש אשר אך תואנה היא מבקש, אשר לא האמת רק התנגדות בקשתו. חסרון השכלתו הכללית יודע גם בואה, כי לא מצאנו על שמו אף דבר אחר בעניני אמונות ודעות ומושכלות, בחקירה בדברים עיוניים במציאות אלוה ובתארו, כחכמת הנפש והשארותה אחר המות ובענינים אחרים כיוצא בהם. ונראים הדברים כי כאלה הבחינות לא התנשא מעלה מטצב הגאונים בזמנו, כי אלו דרך ענין בפנות הנשגבית האלה דרך חדשה ומושכלת לא היו הבאים אחריו מחשים מזה כי להם היו הפנות האלה ענין גדול לענות בו ולא יתכן שלא יהיה אף רושם קטן מדעותיו בהן. אכן בזמן לא כביר אחריו נשתנו הדברים ותרבה בין הקראים החקירה העיונית ודרשו בקנאה גדולה חפשו והבינו במקרא ובראו חדשות אשר לא שערן גם ענין, ותבא תורת הקראים ודתם למדרגה חדשה.

זמנים

14) ז"ל ר אהרן בן אליהו שם: סגס השבעות חוה בעבור שנחלקו ישראל קראים ורבנים ואשפר שיקח קראי רבנית או רבן קראית בעבור שלא יניחו דהם לוקחים כהם קנין לעמוד בדת הקראים מזה נראה שהיה מותר להם להתחתן עם הרבנים. ויותר סבואר בס' המבחר לר' אהרן הראשון פ' משפטים וז"ל אחרי הדומם מאנשי הקבלה תקנו גדר שכל הרוצה לזנוג אשה מהם לא יקחנה אלא עם שלא יסבכו על הקבלה. אך בל"ק כתב בשם הקדמת אפיריון עשה שערן גדר שלא לתרווג ולהתחתן עם הרבנים ילפי הנזכר שקר ענה.

(גוד' ח"ד)

פרק ששי

הקראים עד סוף המאה הששית.

זאת מקרה המחיקים מאו ונחלת מיסרי דהות, כי אף אחרי עברו עליהם זמנים ארוכים והשתנו המעמדים עד כי עצמות הדתות לא תהכין לפי מצב הזמן, שבכל זאת היו קדש לבאים אחיהם, ולפי השכלתם היו היפכים בהן והופכים בהן אף אם כתחבולות רק לתת להן מעמד למראה עינים. גורל תורת ענן לא היה כן. הן אמנם כי הגדילוהו וינשאוהו למיסר דת הקראית, אבל רק עקב התנגדותו לתורה שבעל פה, אולם לא ארכו הימים והתכחשו לרבי תורתו עד כי שן העת אכלתן ואבד זכרן הנה. ובאמת מיהר הפלטה אשר נשאר נראה כי טוב עשו לאבדן ולמחות זכרן. ונראים הדברים כי רוב השיורים שהשאירו לא כונו כשיורם למען קיימם לדור אחרון כי אם הניחום והזכירום להשיב עליהם. אף במקרה הזה קרה גם לרוב חכמי הקראים בזמנו. האחד אשר הזכירוהו כנו בשם גנאי ברוך. גם לפי דבריהם זה האיש שכן בערפל. לדעת קצתם היה גנאי ברוך רבו של ענן (אשה"כ סי' כ"ג) לפי הגדהם תקן הוא להם סדר קריאת התורה בשבתות ובמיעדים והפטרות המועדים והתלמידים הבאים אחריהם התקינו שיהיה המנהג הזה לכל ארצות העולם, וקהלות ישראל הולכים כמנהג ר' גנאי ברוך (תיקון הקראים בל"ק הערה י"ג צד 186), ולדעת אחרים היה גנאי ברוך תלמידו של ענן (א"צ כ"ה ע"א) ויש מקדימים אותו ואומרים: קבלה בידנו כי בימי אדוננו... גני ברוך הנשיא ראש הגולה הידוע בסתנאי ש- גן המלך יר"א בן... חנני הנשיא יר"א תלמידו של מר רב הונא פקודי גאון מחסיא היתה מחלוקת בדבר הזה (בפירוש ממחרת השבת) עם ראש הישיבה רב יהודה גאון מחסיא. בשנת אלף ש"ב לשמירת הוקם על ידי שלמה הנשיא... לגאונות ולא חוקן כי אדוננו גני ברוך חכם גדול היה ממנו ונצחחו בראיית (בני רש"ף מהעתיקת אבן רשף בשם ר' טוביה הבקי צד 16). והנה כל מי אשר עינים לו לראות ולב להבין יבין וישכיל כי שכן עננה על האיש הזה ועל זמנו והקראים עצמם היו נבוכים בעיניו. ואמנם זאת הקבלה אשר שומה בפי טוביה הבקי נושאת מטבע הזיוף על מצחה. כי היא מקדימה את גנאי ברוך ותעמידהו בדור הראשון אחרי מות מחמד כי אז היה בוסתנאי ראש הגולה והלא היא עושה את בוסתנאי וגנאי ברוך איש אחד, ועושה אותו קראי ככל משפטיו וחקותיו ומשימה בפיהו טענות צדוקיות וקראיות בענין "ממחרת השבת" ואין בזה אף שמץ אמת, כי בזמן הקדום ההוא לא היה לא שם ולא זכר לקראים. זאת הקבלה מאחדת זמנו של בוסתנאי עם זמנו של רב יהודה ראש ישיבת סירא אשר הוקם על ידי שלמה הנשיא והוא רב יהודאי גאון הגדוע וגם זה שקר מוחלט כי לפי סדר דורות הגאונים הלא זמן ארוך מאד יפריד בין שניהם. ואמנם אין החקירה בהגדה הזאת שוה בנוק הזמן כי המסתכל בכל המקור אשר הקבלה הנוכרת חלק ממנו ימצא כי כלו מזויף מתיכו שכל ספוריו וחשבונותיו בדוים ומי שעשה את עצמו למעתיק האחרון הוא הממציאו והוא חברו על פי הגדות שונות שעשאן אחת והוא המזויף מראש עד סוף ולחכמת דברי הימים האיש גנאי ברוך הוא איש לא היה ולא נברא!.

שלשה

(1) בחקניס-סחוכרנו מהחכם ר"ס פראנקל נושא ונותן באמונה ובראיות מכריחות שות גנאי ברוך לא דת חי רק בכח דמיונם של הקראים, וכל דברי הקונסרס בענין זיופו של השכתב תחוא מיוסדים בראיות מן הקבלה ושקול הדעת ובמפתים מתוכו, אבל מוסף אני על דבריו שהוא מקיים קצת האגדה ומסיל הזיוף רק על תרוב ואני אומר על כולו לא היו דברים מעולם. חדסי במקום שנזכר בנים אמר שהיה רבו של ענן ומיסחו תלמידו של עזרא ופי' ר"א פירקאויסן שזה כדרך אמרם על שמואל הקטן תלמידו של הלל, ושבת או לא ידע מאמרם על הלל כשאת אמרו עליו אי חסיד אי ענו תלמידו של עזרא (סיף מוסת). ובתקון הקראים (דוד חד')

במפתיה

שלשה אנשים נקראים בשם חברי ענן, אפרים, אלישע, חנוכה (א"צ כ"ה ע"א), אבל לא ידענו את שיחם וטיבם כי לא נודע מאומה מתורתם. עוד מנו בין חבריו או תלמידיו שלשה חכמים אחרים והם: אביגדור עובדיה הבוצרי אבו נסי (סלמין בן ירוחם נספחות צד 62) ולא נמצא זכר להכמתם רק בפירוש פסוק אחד עלמקרא במאמר זכור את יום השבת לקדשו שהתלמוד דרשו וזכרו על היין והשכבו בעליו זה הקדוש מכונן רק על הפרושה מן האשה ולאסיר לנשת אל האשה בשבת, וראיתם ממאמר וקדשתם היום ומזר, ובאר אל תנשו אל אשה. האיסור עצמו הוא מעגן אבל חרשו הראיה מן הכתוב כי עגן הביא ראיתו מן בחריש ובקציר השבות לאסיר משכב האשה בשבת (ראב"ע שמת"ל"ד). בין המעוררים על תורת החכמים נזכר עוד חכם בשם עובדיה האיספהאני, ואומרים עליו כי הוא והבוצרי אחד, (לק כ"ה) ודבר זה מעות. כי על אודת האיספהאני יספר הקראי יתודה הדסי (אשה"כ סי' צ"ו) מפי ספרו של ר' דוד בן מרוואן אלרקי הנודע באלמקמץ) המדבר בענין הכתות הדתיות בעת ההיא, אלה הדברים, עובדיה האספהאני היה ראש כת העסיים, וטיבה של הכת הזאת הוא שהיא מאמינה באהות ומופתים ולחשים אשר עשה מיסדה, ונמטה ממנה היהודים בהרבה מצות גדולות וגזירה מווללות בשר ונאסר להם היין ואסרו הגרושין אף בהמצא ערות דבר והויב שבע תפלות ככל יום ונהגו כהרכנים בקריאת שמע ובתפלת שמונה עשרה, ואמר הרסי על עובדיה הוה כי לץ היה ובער מדעת ה' והכליל דתו בכלל הדתות אשר כללן במצות לא יהיה לך אלהים אחרים (אשה"כ מ"א ע"ב) ואיך יעלה על הדעת שעובדיה הוה הוא עובדיה הבוצרי אשר היה קראי לאמתו וקראוהו משכיל וחשבו אותו עם גדולי החכמים? אבל אמת הדבר כי הבוצרי איננו האספהאני, והוא מראשוני הקראים ומקרהו במקרה כל בני זמנו חבריו אשר לא השאירו כי אם שמם וגם בעלי דתם לא ידעו הרבה מתורתם.

אך נעלה עליהם בחשיבות היה הקראי נסי בן נח. אביו נח גם הוא לפי מאמרים היה חכם גדול. יש אומרים כי הוא נח הוא אבו נסי הקראי (לק"ל ל"ו) אך נראה במשך דברינו כי אין זה אמת. נסי זכה כי נתקיימו ממנו מעט מתורתיו ומקורותיו. מתורתו הגיע אלינו הבור קמץ הכולל פירוש על עשרת הדברות (נספחות צד 5). וחבר נוסף מצות אשר קראו ביהן הסשכילים גם ספ"פ לאם ביואר המצות ולא נשארה ממנו רק ההקדמה (לק"ל ל"ו והלאה). בחתימת ספרו על הדברות כתוב: תם הספר שחבר הרב מופת הדור מרנא רבינו נסי בן החכם רבינו נח. מזה נראה כי שניהם האב והבן היו חכמים חשובים בין בעלי דתם. ונזכר מחכמי הקראים איש ששמו יוסף בן נח ואולי היה זה אחי נסי. וגם ממנו נזכרו קצת פירושים במקרא (נספחות 74). זמנו של נסי מסופק, יש מקדימים אותו עד ענן (ל"ק) ויש מאחרים אותו (גרעץ) אך אלה ואלה אינם מביאים ראיה כרוכה. אבל

(נספחות 186): וזה תתקן שתקנו מלמדינו. בתחלה ענן... ואחריו שעמדו תלמידיו... ותתקינו המנהג הוה... מנהג נגאי ברוך ראש בית דינו של עזרא הכהן וכו' ומסיים: וזה המנהג... מנהג של ראשונים... והם מאנשי ב"ד של עזרא וגם מנהג נגאי ברוך ראש ב"ד של עזרא הכהן וכו' וברור שזה הכותב מזה בסוכן הדבור של הרסי וחשב שזה מכון בדרוק וכתב מה שכתב. ואמנם אפשר לישב דבריו כשנאמר שיש כאן חסיון מסעות המעתיק וכצ"ל והוא מאנשי בית דינו של (ענן תלמידו של) עזרא, והמעתיק השמיים מסלת של הראשון עד סלת של האחרון.

2) ע"ל אודותיו בלקסי קדמוניות צד קס"ז שכתב שהקראים השכו אותו לקראי. אבל אין ראיה על זה ואירובא מהיותו תלמידו של רב סעדיה כאשר אסרו עליו הקראים עצמם תרעת מכרעת שחית תולך על דעת תרגום. הוא היה גר צדק וסוכנה אצל הקראים עקילס הגר. וברור מרובי י"א ע"ב קראו ר' דוד המקמץ גר צדק. וע"ל נספחות צד 55 באגרת ששלח ר' מנחם הקראי אל עקילס חנא אצל רב סעדיה לרבן. (דויד ה"ד)

אבל דברי נסי בתחלת ההקדמה מראים כי בין זמנו ובין זמן תחלת פירוטם עברו על כל פנים כמה דורות. הן בזאת ההקדמה היא מתבונן בדורות קדמוניו במשפטים ובמעשיהם וכתב: וראיתי המשיכילים הראשונים והאחרונים הישנים המלמדים והקדמונים שכתבו ספרים ואמרו אמרים טהורים... והואלתי לעשות כמו שעשיתי ולהבין בכל מה שחפשו (ל"ק ל"ו). והנה הוא מדבר פה מן המשיכילים הראשונים והאחרונים, ואנו ידענו כי הבניי משכילים מכון על הקראים בכל מקום, ובאמרו עוד שהואיל להבין בכל מה שחפשו, הלא הוא ברור כשמש כי כוון על ענף אשר הוא המציא הדבר „חפשו“ להוראת הדרושה בתורה הכתובה כי זה היה יסוד שיטתו, חפשו באורייתא שפיר. וזאת גם מעשה תלמידיו שחפשו בתורה כמצות רבם. ואנו רואים מזה כי הוא קורא את ענף וסיעתו „המשכילים הראשונים“ ומוכיח גם אחרונים, ואלה הרבנים לא יתכן שיצאו מפי איש אשר הוא עצמו מן הקדמונים ואין קדמון לפניו. ועתה אין זאת כי אם שנאמר שעד זמן נסי חלפו כמה דורות מתחלת יסוד הקראית, ואמנם מאמר אחד מציג לפנינו בהקדמה הזאת והוא יפירוש אור יקרות על משפט האיש ההוא ומשפט התו בשחר ימיו, ויפירוש גם אור על משפחת בית אבותיו, וביחוד על דת אביו. שם יספר מעט מקורות חייו. וידענו כי נקרא גם בשם רב אחא, וכי נער יתום היה ונעזב בעיר ואבד ירושת אבותיו ונחלתו. אך מנעוריו יגע ועשה התורה סדרו, והיה משובט במדינות, ולמד לשונות, ואהבו בנדיבו וגם תלמידו קם לשמן לו והוציא עליו דבתו רעה, אך אלהים עזרו ועשה עמו נפלאות ויוכל להגות בתורה בניגעה. וכשגמרו כל זאת הלך לירושלים יגע ומצא בחקירה והגיון בכל ספר ופתרון יוני אדומי עברי וארמי. ומוסיף עוד לאמר: וראיתי שאני מקיים המצות והחקים שלא כתורה לא היה ולא נברא, בארתיים כשפה ברורה כלשון צחות ברברי העברים ולא כלשון אשורים וארמים. והנה מאמר שראה שאינו מקיים המצות והחקים כתורה הלא מביאר כי מקודם היה חי על דת אשר בה לא היה מקיים המצות כתורה לפי דעתו של עתה. ואינו דת היתה זאת? הלא ברור שכוון על דת הרבנים. וידענו גם זאת מדבריו, כי אביו מות לו בעודו נער צעיר לימים. ועל כן ברור שעוד זמן רב אחר מות אביו היה חי על דת הרבנים ועשה המצות שלא כתורה ער שנעשה קראי, ומכל זה מובן מאליו שאביו לא היה קראי. ועתה כל הקראים שאמרו שאביו היה אבן נסי הקראי שזכרו פירושים קראיים על שמו (נספחות 62) ואתם כל כותבי תולדות הקראים אשר סמכו על דבריהם ועשו את אבן נסי לאבן נח ועשו לפי זה את אביו לקראי מוכשרים מדברי הבן עצמו, המורים עין בעין כי אביו לא היה קראי ועל כן אי אפשר שהיה אבן נסי הקראי אביו³, ואמנם בדבר גדול נבדל הקראי הזה למיבה מהקראים אשר באו אחריו, כמו סלמין בן ירוחם ויהודה הדסי בעל אשכול הכופר ועוד אחרים. הנה אלה התברכו בלבבם להיות משכילים אבל לא נהנו מנהג משכילים, דבריהם לא היו דברי חכמים אשר נחתה נשמעים, בשצף קצף הסתירו פנים מכל המדות הטובות אשר היו לצפירת תפארה בראש קדמונינו התנאים והאמוראים, והוציאו כל רוחם עליהם וישפכו עליהם

בו

3. כבר הריגו ר"ש פינפקר בל"ק צד מ"ב בזה שתחלת דבריו בהקדמה מראה קצת שלא היה מחותר קדמונים ובכל זה נדחק להביא ראיות של סתם ככך, מסננון לשינוי וממח שצוה למוד המשנה והתלמוד, שהיה מן הקדמונים. וכתב עוד שם: ממה שהתפאר על היותו ראשון לכתוב בלשון הקדש תחת שלפניו היו כתבים בלשון ארמי נראה שהוא מחותר קדמונים. ואין דבריו נראים לי כלל. כי משיב נסי שכתב לשון גברית ולא ארמית שתוא לשון חרפה בשעבורו נעו העברים לשונם יע"כ במקרא שונגים ובפותרונים נמוגים וסן תפשמ סונגים אינו מכון על קראים שלפניו כי אם על מדרשי התלמוד ושאר מדרשים.

בוז וחרפות וכל היום שמש מנאץ בפייהם. אבל הוא עם היותו מתנגד לתורתם וחשבם לתועים בדרכי התורה, בכל זאת שמר פיו ולשונו מגידופים ולא שכ תפלה בצדקתם וחסידותם. הן בהקדמה שהזכרנו ויהיר את הקורא בספרו, שלא ייעף ולא ייגע בקריאת ספרי תועים העשויים על שם הצדיקים והחסידים. והנה אף כי העלים ממנו להודיע על איוה ספרים אשר כוון בדבריו, ומי הם הצדיקים והחסידים אשר להם נתיחסו, הלא גלוי וידוע הוא לכל משכיל על הדבר כי כונתו על ספרי הקבלה אשר נתפשטו בעת ההיא כמו היכלות ומפרי הרוזים ואיתיות דר"ע (ל"ק) אשר כלם נתיחסו לתנאים. וראינו מדבריו כי הוא יכנה את התנאים אשר יחסו להם אלה הספרים בשם צדיקים וחסידים, ועוד זאת נראה שחשב כי אלה הספרים רק נתיחסו להם ולא האמין כי הם חברים כמו שלא נאמין זה גם אנו היום. ואולם איך דברו אלה הקנאים מקרמונינו? הלא תגעל נפשנו מהעלות על שפה כל אשר דברו עתק בחרפות וגדופים על אלה התמימים והישירים בלבותם. אין כל ספק כי גם הם ידעו בלבם היטב כי לא רבי ישמעאל חבר ספר היכלות ולא ר"ע את המדרש אלפ"א בית"א, אבל תואנה היו מבקשים על כן התראו כמאמינים זה ההבל ותפסו השקר בידם למען נאץ. בכל הדברים הנקובים על שמו נראה כי הוא לא קם כאויב ומתנקם נגד התלמוד כי אם כאיש אשר רק ירצה לגלות מומיו ולהעיר על שגוונותיו. ואף יען זאת נבין למה הוא עושה לחק לדורשים להבין במשנה וכתלמוד ובהלכות ובתוספות גדולות ותוספות קטנות. כי חשב כי לא כל הנמצא כתוב בהם הם מומים ולא הכל שגוונות. החק הזה אשר יסד לעשות זאת לחובה לבני דתו לשים לב גם לספרי התורה שבעל פה של הרבנים להגות בהם ולדרשם מלא גם הוא. על רגילותו להתעסק בהם יעידו כתביו. בפירושו על עשרת הדברות נמצא רושמים ברורים מלשונות הרבנים ומסגנון מדרשיהם ומהלך דעותיהם⁽⁴⁾. ואמנם אין לאל ידינו לצמצם זמנו, אך זאת ברור כי בינו ובין ענין משך זמן קצת דורות, אבל אין לנו גם סבה לאחר זמנו הרבה, ועל כל פנים היה מן הראשונים אשר השתדלו לפתור התורה והמצוה על פי מדת הלשון החכמה וההגיון, כי העיד הוא עצמו על ספרו מן המצות בהקדמתו כאמרו שבחמשה דברים יודע שהוא שלו, ואחר מן הרבנים הוא: יודע מדברי הפליאה והתושיה שפתרון הפותרים לא היה כמותו ולא נהיה. וכונת דבריו, "הפליאה והתושיה" יגיד החסר עצמו במשך דבריו, שפירושו: החכמות חוץ מחכמת התורה. ובאמרו על זה: לא היה כמותו ולא נהיה, מבואר שנסי בן נח קדם לר' בנימין האוונדי, שר' בנימין הלא היה ידוע לחכם בחכמות חיצוניות ואילו קדם לנסי בן נח לא היה נסי יכול לאמר שלא היה כמותו פתרון.

נפלאות היא מאד כי לא השגיחו הבאים אחריו על ספרו מן המצות. ולא נמצא שהעתיקו דברים ממנו⁽⁵⁾. זה יהיה לנו לאות כי כענו כן גם הוא עוד היה נמשך במקצת

(4) יארכו הדברים להציע כאן כל הענינים שבפירושו על עשרת הדברות שנראה מהם כי עצמת עליו דרך מסגנון המדרש של הרבנים מיד בתחלת דבריו בפי' מי יודע פשר דבר דברים לא נאמר אלא דבר ללמדך שאפי' מי שיודע לדרש דבר אחד מ' הדברות נקרא חכם. ופי' מעם גלוי שכונה בקולות וברקים ע"פ משל: נמשלת התורה לאש וכו' ואמר: כיום א' נבראו ז' דברים ועוד שם כמה דברים שדונמתם במדרש. ודע שעם תפארתו שבחר בלחץ צחה, לא יכול להמלט מרגילותו בכניסם שלקח מתלמודו והמדרש כמו: ללמדך, במה דברים אמורים, משל לכה"ד, מפי הגבורה, מצות עשה מצות לית, בעל קרי, סלמד, הרי, ואל תבטח, הלכך, עליו הב"א, שואל כענין וטשוב כהלכה, ורבים כאלה, נמצא שבכל השתוללותו לדבר עברית צחה מוכרח לבקש עזרה מלשון המשנה

(5) בכל ספרי מצות מן הקראים לא מצאתי שום דבר נעתק מתוך ספר המצות שלו. אך תחבם דוקים במסופיהוילונגן שלו צד 26 כביא פי' ככנו על מסחרת הפסה האמור ביהושע ועי' עוד בלקושי קטמונות בנספחות סי' א'.

במקצה החקים והמצות אחר התלמוד, וכאשר חמקו עברו כדור הבא על תורתו של ענן כן קרהו גם אותו. אמנם היסוד שהעמיד בפירושו על עשרת הדברות שכל מצות התורה כלולות בעשרת הדברות אחריו גם הקראים נמשכו. וספר אשכול הכופר בנוי על זה היסוד, וכתב כעל המפתחות לספר זה בהקדמתו שהמחבר בא להורות ולהודיע למעיין שכל המצות והחקים והמשפטים והתורות ושאר הספורים הבאים בתורה כלם נכללים תחת עשרת הדברות... ולכן המצא אומרים החכמים ז"ל שאין דבר כתוב בתורה אלא מה שהיה כתוב בלוחות. אמנם אחרים מהם גם על זה חלקו ובמלו היסוד הזה (ר' ישועה ור' אהרן הראשון והאחרון במבחר וכת' פ' יתרו). זה הדבר כי אחר אשר נוסדה דת הקראית היתה רוח אחרת עם חכמיהם ובמלו רוב פרטי תורות הראשונים עד שאבדו ועוד אינם, היה סבה כי אבדה חכמתם ממנו ונעלם לנו דרכם עד כי ממרבית ראשונים לא הניע אלינו כי אם שמות. וגם על הרושמים הרלים האלה אך במתינות כפולה ומכפלת ננחנו. כי גם זאת משפט הקראים לעשות אנשים לבעלי דתם אשר מעולם לא היו מהם. הנה זה היה דרכם, אם ראו איש ואיש מן החכמים או שמעו עליו כי הוא עוסק במקרא ובפירושו ובדקדוק לשון הקדש יאינו בעל הלכות ותלמוד מיד עשו אותו לקראי מבלי דרוש על מנהג חייו אם נמשך בחייו הרתיים אחרי התורה שבעל פה או לא. וזוהי יציאה תקלה לכותבי דברי ימי היהודים שסמכו על דבריהם וטעו אחריהם. הנה בדורות הראשונים ההם נזכר חכם אחד ושמו רב מוחה, ושני לו והוא בנו משה בן מוחה, ואמרו עליהם כי היו מתקני הגדוק המבראני והיו קראים (נספחות 62 מסלמון בן ירוחם). ובתקון הקראים (שם 186) יזכיר את רב מוחה ואמר עליו כי הוא מהלמדיו ענן. ומן האחרונים יזכיר בעל ארבע צדיקים (כ"א ע"ב) את רב מוחה כרשימת חכמי הקראים הראשונים ולא זכר את בנו רב משה וישכחו. זולת אלה אין לנו לא ראייה אף לא רמז קטן מרביריהם שנמשכו אחרי הקראים, והספק יצדק אם היו קראים בדתם. אבל הקראים כדרכם מני איהם בין בעלי דתם יען ידעו מהם כי כל עסקם במקרא ובנקודו). יותר מראשוני הקראים היו אחרוניהם מכניסים באגידת דתם אנשים אשר לא לבד לא יהיו להם להפארת כי אם לבשתם ולבשת דתם יהיה הדבר אילו היה האמת כדבריהם, הן בארבע צדיקים מונה בין חכמיהם הראשונים את יהודה הפרסי. וגלוי וידוע הוא כי לא היו דברים מעולם, כי יהודה הפרסי לא יבוא בקהל הקראים ולפי דעותיו אשר נדע ממנו לא יחד עמהם ולא יארח בחברתם. הן לפי הנראה היה יהודה הפרסי אותו יודעאן איש המדאן אשר יספר ממנו הסופר הערבי סארסתני (ל"ק י') כי יסד כת מיוחדת. וכן הביא יהודה הדסי (אשה"כ סי' צ"ו) דת יודנאן והיא היא ואמר ממנו כי הורה כי היא המשיח וטען כנבואה ואמר הבשר והיין ומאמינו

6) קובל אני על ר"ש פינסקר שהעמיד ככל (ל"ק ל"ב) שכל אותן החכמים שהיו עד נ' שנה אחר רס"ג שכל עסקם במקרא חשודים אצלו בקראית וכוסיף שם כהערות 163 שאף אם נהג כמנהג תרבינים מ"ט בפנימיותו בחוקת קראית עומד עד שיודע לך כמה נתרבן. ומטעם זה החזיק את כנחם בן סרוק בחוקת קראי, והעובדה שסנהוגו בוח אינו מנהג ספקר. וצד לי כבוד על זה כי נתן פתחון פה ללצנים האומרים עליו כי שער כנפשו. ואין בכל ראייתו שהביא אף שמץ דבר נכריח. ואין בכל כתביו אף רמז קטן מקראית. איה הקראי בזמן רס"ג או טעם אחריו שלשתמש במבאר מן התלמוד כמו שעשה הוא באגרתו לרב חסדאי בסופו שכתב: מן נהגך... כשהפכת איוב לאיוב וכי' והוא מן הגמ' דב"ב. והרי בתשובות תלמידיו על דוגש סבואר שהיו מסבכדי כשנת ותלמודו. ערך הנהיג" (צד 44) ומפרשים המקרא, איש חדשת" ע"פ מדרש חז"ל, שהדשת לוי. ומביאים דבריהם בפי' אמרו חכמים כי אבני הלוחות אבני כרגליות היו (צד 72) וככ"מ בתשובות נמצא שרברו מוס"ג בכבוד וסכל זה הלא סבואר שהיו התלמידים רבנים נאמנים. ואין יעלה על הדעת שרשב"א אשר מסרו יפגש על כבודו היה קראי? ואמנם האמת היא כפי"ש ר"ת בס' הכרעות (צד ט) בפי' אשר לוא הויחם: וטנחם בעל הלכה וסכרה כותך דוהק המפרת והמקרא תפס דרך ישראל, ושיתה לית מריה לרי"ש פינסקר שדבר באן סרה על אדם צדיק בלא מעט ובלא אסת וזן דינו להרשיעו ויפתו. (דו"ר הד')

ומאמיניו מסתגפים בתעניות ומרבים תפלות ואומרים כי בזמן הזה בטלו השבתות והמועדות, והקראי יפת בפירושו על התורה (פ' נצבים ל"ק כ"ו) כתב על אורותם שטענו על כמה מצות שבהורה ואמרו שבטלו בזמן הזה. ואמנם ערבוב הדעות והמושגים מן הדת עמדו בעת ההיא ברומי של עולםם. כופרי בכל, כופרי במקצת, מחדשי חדשות לא שערום מעולם יציצו מעיר כעשב השדה. האחר היה חזי הכ לבי אשר דעותיו הנפסדות נזכרות בפירושי הראב"ע, הוא היה הפילוסוף לפי מדתו אך לין ונרגן לפי מדתו, הוא היה תועה ומתעה ברב החבלותיו וכופר בכל אבל בקהל הקראים לא יבוא. השני היה מתנגד אחד והוא משה בן עמרם הפרסי אשר גם אותו יזכיר הראב"ע לרעה ולתפלה, וגם הוא לא היה קראי, אך יסד לו דת לעצמו הנקראת התפליסי על שם מקומו אשר התישב בו. ואמר עליו הדס כי היה ממחליפי תורה ונפרד מן העדה בדברים אחדים, ובקצתם דעתו כדעת הקראים. השלישי אשר נזכרנו הוא משוי העכברי אשר גם הוא אחד מהקמשונים אשר עלו על ארמת הקראיות. ועשה כת מיוחדת ובעל חלוק הקראים והרבנים יזכיר את משוי והרסי אמר גם עליו כי היה ממחליפי תורה. והוא יספר על שם משוי ה בל בקי כמה דברים מעקרי דתו אשר קראים אחרים יספרו על שם משוי העכברי וזה עדה שקיה הבלבקי הוא העכברי (ל"ק מ"ב). החקים והתורות אשר נתן זה האיש לבני דתו מראים כי עקשות וסכלות בו יחד נפגשו. הוא התיר את החלב מנחי חולין קבע שבועות לעולם ביום הראשון ונגד זה קבע שיהיה פסח לעולם ביום החמישי בעבור שיפול יום הכפורים ביום השבת ויתקיים בו שבת שבתן ומלבד אלה עקש וסלף כמה נקראות בתורה וכתב עליו הקראי רב אהרן הראשון (מבחר ויקרא ו' ע"א) וחכמינו שברו מלתעותיו. והקראי ר' אהרן האחרון כתב צריכה כל כניסה לעשות חלונות מכונות נגד המקדש ולא נמצא בכל ישראל חולק על זה וזלתי מה שהועד בשם משוי העכברי שבכל מקום שהיה מתפלל הקבלתו כנגד המערב ואפילו היה במערב ארץ ישראל (גן עדן ע' תפלה בהקדמה). וכאלה עוד היו דתות אחרות שונות בעת ההיא, ואולי לא הפליג הסופר הערבי סרסתאני הרבה באמרו כי כאשר עמד ענן וחדש דת ונתגלו עדות קראיות מעט מעט נחלקו היהודים לשבעים כתות (ל"ק צד ט') ועתה כמה זכה ענן את ארצו? הלא אך בזאת כי בהתגלותו עם דתו נקרעה הדת היהודית לקרעים ונעשה התורה להרבה תורות ונבדלו זאת מזאת בעיקרים בענפים ובסעיפים ורק באחת נשתוו בהתנגדות לתורה שבעל פה. אבל הקראים העצמיים לא היו כת גדולה במספר ועל כן לא יפלא למה הגאונים בעת ההיא לא שמו אליהם לב כאשר היה נאות אילו היתה כת גדולה. ואולי גם זאת בראותם הפרוד אשר היה בין הקראים ובין אלה הכתות הקרובות אליהם בהתנגדות לרבנים ורחוקות מהם במשפט ובמעשה ובמחשבה, ובראותם עוד כי גם בקרב עצמם נחלקו הלכות ונפרדו הדעות ואין מחשבות זה כמחשבות זה או חשבו בלבם כי כת קרועה וחלוקה בדעותיה וזאת לא הביא סכנה לכלל היהדות והביטו עליהם ממכון שבתם הרם בלעג ועוד במרם בואם לכלל שחקי על משבתיה. ואמנם אם נראה כי בכל זאת רדפום וימררו את חיותם בנדויים ושמתות וחרמות (סדר רע"ג ל"ח ע"ב). ולפי מאמר הקראים היו מתגברים הרבנים על הקראים בנדוי ובחרם ובשלישי נכרים (מהל בן מצליח בנספחים [1]) לא היה זה מיראה פן יתגברו, כי אם על פי מנהגם מאז להביא במשפט את כל העובר על פקודתם לדון כל איש על דעתו ומחשבותיו ולדרוה עד נפש את אשר לא כרוחם.

פוזר הכחות כבר היה בימי ענן מכשול להכת ולא נחנה להתרוממם למעלה
 נככרה (ר"ד תד)

נכבדה ומאפס תקוה לעשות פרי לברכה בבבל בקשו מנוס להם בציון וירושלים, ובאמת אך ירושלים היה המקום הנכון לשבנם. כי מעת אשר אבדו כל מחמודיה אשר היו לה מימי קדם ויפגעו בה פגעים גוראים רבצה בה האלה כי היתה מעון לכל מר נפש אשר כבר התמו חשבונותם עם חיי החברה ויהיו אזרחיה נאנחים ונאנקים אשר עם החיים המעשיים לא יעשו חווה ודבר אין להם עם נעיומיתה. אף זאת היתה פקדת ענן בירושלים אשר עלה שם עם בניו ותלמידיו וכל סיעתו. בשק על מתנים ועל ראשו אפר היתה אנהחו לחמו ודמעות שליש שיקויו (חלוק הקה"ר 104). גרש השחוק מפיו והחרים שמחה מלבו. אך בדרך הזה מעולם לא נתיסרו הדות. אף כי דת אשר תרצה להיות בת השכלה. ואף במצב כזה לא היה תוחלת כי ההשכלה הנדרשת להם תצמיח צמחיה. ובאמת לא נודע מביתו איש אשר היה לו יתרון הכשיר חכמה. הן בנו אשר בא תחת אביו בפקודה שאול, אשר קראה בעלי דתו המאוחרים מאור הגולה, וכן יאשיה בן שאול אשר קם אחריו אשר גם אותו קראו נר הגולה בעליל התורה, הלא מחכמת שניהם לא נשארו כי אם שנים או שלשה נגרים דקים ורלים⁽¹⁾ וברור הוא כי האחרונים המהללים אותם בה אך הלכו אחר מנהגם להגדיל מעלת קדמוניהם להעריצים ולהקדישים על שקר. אילו נמצאו מהם דברים ופירושים ותורות אשר הם שווים שיתקיימו לדור אחרון לא היו הבאים אחריהם מחשים מזה. אבל הוא הדבר אשר דברנו גם שאול גם יאשיה היו כאחד האדם הבינוני בדעת, ולא זכו לתורה ולחכמה גדולה, אבל זכות אבותם מסייעתם כי היה שמם זוכרים לתהלה בקרב הקראים.

ואולם מעט מעלה פנימית וגם חזק חיצוני השיגה דת הקראית על ידי האיש הבא אחריהם, והוא היה בנימין האוונדי. עם האיש הזה נגלתה בקרב דת הקראית החליפה הראשונה. בנימין היה חולק על ענן ברבי תירוטיו. ואולי חשב כאשר נחשוב אנו היום כי ענן לא היה האיש הכשר למעשהו, לא מצד החכמה ולא מצד הכונה הטהורה. כי הובחן ובודק סתרי לבבו יראה כי כל מחשבות האדם הזה ותחבולותיו וכל יצרו מעלליו לא נבעו ממקור טהור, מהכרה פנימית המבקשת האמת לאמתה, כי אם משנאה וקנאה נגד הגאונים אשר דחויה מהמשרה אשר קותה נפשו לה. כל מי אשר עינים לו לראות ולבו בר ותמים לשפוט צדק הלא יבין מכל המוצאות אותו כי זה האיש ענן לא באמונה עשה כל אשר עשה. יבין כי באות נפש היה נשאר ענן קיים כברית הרבנים ככל משפטיהם וחקותיהם ודעותיהם אילו היו משלימים אתו לתת המשרה על שכמו אשר אך אליה היו עיניו נשואות. אבל לא כן היה דרך בנימין האוונדי. מכל אשר שמענו מסנו ונדעהו נראה בו האיש אשר אף לפי דעתנו רק תועה היה מדרך השכל אבל אינו עושה מלאכתו ברמיה, הוא היה בעל שמה חדשה אשר עשה ויכוננה בתום עיונו וחשב בדעתו כי מצא האמת אבל פניה אחרת לא היתה לו. הוא לא זרה תורת התלמוד הלאה למען הכעים את הרבנים ולהרעימם כי אם חשב לגלות מומיו ולבטל את כל הדברים אשר הם לפי דעתו משנה. ענן נמשך בקצת דברים אחריו התלמוד כי גברו עליו ההרגל והמנהג אבל לא מפני

שהכרת

(7) ע'י ל"ק בנכחות צד 62 הביא סלמן בן ירוחם צירוש על שם שאול, בדבור לא הנאם. ואלה הם דבריו: וכבר פתר מרנא שאול ראש הגולה יר"א שהיא אוהרה על כל מיני נאוף וזנות בין באשת איש בין בפנייה ובכל ערוה אסורה, בין במשכב זכר בין בחית וכחמה. ואולם זה הפירוש כבר הובא בפירוש שפרת חרבות לפני בן נח ואין להכריע מי העתיק כפי. מיאשית בנו של שאול באשת"כ סי' רנ"ח שכתב: קבע בן משכילו נר הגולה יאשיה בעליל התורה ג"ע כי בני המת חולקים עם דודיהם כתורה. ובענין קדושי אשה הובא בשמו נעשים בשישה דברים בטהר בעדים בכתב בניאה בקדושי ובקנין ע"ן ע"ן סדר נשים פ"ו וע"ע באשת"כ.

שהכרת אמתיות הדברים ההם הניעתהו. בנימין גם הוא עשה כדעת התלמוד אבל לא היה מונחה מן ההרגל כי אם החקירה והדרישה היו מנהיגיו. וכן יובנו הדברים אשר ספר הקראי סלמון בן ירוחם על אודותם (בפי' לתהלים ל"ק כ"א) ואלה הם דבריו: ענן העיר לכות האנשים ופתח עיניהם והתאוו לתורת ה' במדת מה שהשתדלו בה, לפי שהיה מנהג הרבנים והתעסקותם בנמרא כבר היו משכיחים אותם תורת ה' והבנת האמתיות ממנה, ואחר כך נגלה בנימין והוסיף חזוק ונלה דברים שהיה ענן נגרר בהם אחר מנהג הרבנים. ואמנם אין לשפוט מזה כי בנימין לא היה לו דבר עם התלמוד, כי נראה באר היטב כי בנימין הרבה מאד לקח מדעות התלמוד וקבען בתורתיו, אבל כוון סלמון בן ירוחם בדבריו לאמר שהראשונים עוד היו נפעלים מן התלמוד ומן המנהג שחיו בו ועוד לא חזקה בהם שמת הקראים להבין אמתיות חדשות מתוך החפוש בתורה, אבל בנימין הוסיף חזוק ובמל דברים אשר פסק ענן כהתלמוד: ואולם האומר כי בנימין השליך את התלמוד מנגד מכל וכל, לא דבר נכונה ומכחיש את הידוע ואת הגלוי לעינינו. מכל השוירים אשר בדינו על שם הקראי הזה נראה ברור כי לא אתה ולא שתיים היה לו התלמוד ככלי חפץ אשר ישרת בו במחקריו. לבנימין הזה יחסו ספר הנקרא משאת בנימין וענינו סדר דינים בדיני ממין אשר שלח לקהלות קראים שגולה לזוורתם הדינים בין אדם לחברו, ומדות השופטים והדיינים, ונביית העדות ודרישת העדים וחקירתם ובדיקתם והבשרם ופסולם, וקיום שטרות וכל מעשה בית דין, ודיני טוען ונטען, והלואה, וסדר גבית חוב, ודיני שומרים ופקדונות ונכבות וגזלות וחבלות ונוקין אברות ושכירות ונחלות ומתנות וקנין מטלטלים ורקקעות. ערבות וקבלנות שלוחין ושותפין ואפיטרופוסין וכל מיני שבעות ואלות והרמות. דיני עבדים ושחרורם. דיני אישות בכל הדברים שבין איש לאשתו ובין אב לבנו ולבתו. ותם המחבר את ספרו באגרת שלוחה אל קהלות הגולה ובה כתב: שלום רב לכל בני הגולה ממני בנימין בן משה... כבר כתבתי לכם זה ספר הדינים שתינו בהם בעלי מקרא אחיכם וריעכם וכבר על כל דין ודין רמותי עליו מקרא ושאר דינים שדנו בהם וכתבו הרבנים לא יכלתי לרמוז בהם מקרא. גם אותם כתבתי שאם תחפצו תדינו בהם. והזהרו במצות וחקים ומשפטים לעשות כמו שצינו שדי. הנה מדבריו האלה אנו למדים כי היה בנימין יושב בירושלם ודבריו היו נשמעים לכל בני הגולה אשר אליהם יעד ספרו וחקק להם חקים בדיני ממוניות⁸. ועוד יוצא מעדותו כי המקור לדיניו היה המשנה והתלמוד לקצתם הורה רמזים מן המקרא ולקצתם לא ידע רמוז בכל זאת כללם בספרו ונתן להם רשות לדון על פיהם ומהו נבין כמה טעו האומרים כי בנימין השליך את התלמוד מנגד מכל וכל, וזה פרי החפזון והבהלה בעיון. מי אשר ישכיל ויבין בדעו בפנימית דבריו וחקיו ודיניו יראה עין בעין כי כמעט כלם מן התלמוד⁹ ולא עוד אלא שלפעמים ברצונו לתת רמוז להלכה לא

8) תחכם נייאובוער בהבורו שהאכרו הערת V צד 107 תביא זאת תתייחס ע"פ כ"י פ"ב בקצת פ"ט ואעפ"כ כתב שם צד 6 כי בנימין לא היה רק ראש במקומו אך לפי מה שחזקתנו מתוך האגרת היו דבריו נשמעים בגולה וחקק להם חקים.

9) לאמת דברינו נתייחס פה קצת דוגמאות. רוב דיני דיינים ועדות דומים בעניניהם לדין חנמי' רק שנתן לרוב צורתם ולשונם ומרחיבם. כמו: וצריך חשופם לילך ללשכת תנוית ללמוד וכו' ואם בגלות ילך אצל חכם ממנו שני' וקמת ועלית אל המקום וכו'. א' ע"ב וזה בל"ם מן חקשתי ובאת לרבות ב"ד שבניבנה. ב' יוסף בן שמעון בעיר אמת... כותבין אומנותם ואם אומנותם כאחד יתבנו רחוב ביתם וכו' א' ע"ד) פמש כבמשנה ונמי' ב"ב קע"ב) סתנה שומר להיות פסור משבועה נושא שכר ושכיר משבועה ותם והשואל מלשלם (ב' ע"ד) משנת (ב"מ צד). ועי' שם בדין שומר שפטר לשומר (ב' ע"ג) שחבל מן תתלמוד. האחים קאנים וגדולים וכו' ב"ד מעמיד אופרופוס וכו' וכשיגדלו יכלוים לתשבע וכו' (ב' ע"א) הכל מן חנמי' קדושין (ב' ב' ג' ג' ונמין (ב"ב). וכאבא שאול שם. מי שהלך יורש למדינת חים... וכתב נכסיו לאחר ואח"כ בא וירשו אין מתנתו מתנת... אא"כ שייך... כ"ש ג' ע"ג) מנמי' (ב' ב' קמ"ו) כתב אדם את שמו על השטר בהתייחס ידו והעיד עליו (ד"ד ת"ד)

לא בזה ולא שקץ להמשך אחר מדרש התלמוד אף אם המדרש רחוק וור¹⁰). ולא נפליא על זה הלא גם הרמזים אשר דורש מעצמו הם רחוקים מפשט המקרא כרחוק מורה ממערב עד שהקראים בדורות שאחריו לא יכלו להכחיש כי בכמה פשמים היה רחוק מיושר הפשט ומענו עליו¹¹). ונראה מאד כי זה האיש ידע גם מתורות הגאונים ומאשר ישרה בעיניו הכנים אל תוך חבורו¹²). והנה מכל זה אנו רואים כי בנימין לא התרחק מן התלמוד ואולי היה קרוב לו יותר מענן, כי רוב השרידים מתורותיו של ענן אין להם עם התלמוד והם בריות חדשות אשר בכל אחת מהן פתיות וסכלות דבקה בהן, וכנגד זה הלא רוב השרידים אשר הניעו אלינו מבנימין שרשם בתלמוד. ואמנם זה לנו האות כי כנים הדברים אשר אמרנו הכלית ענן היה ההתנגדות והנצוח משנאה ומקנאה וכל חפצו למרות עיני הרבנים אך תכלית בנימין בקשה הצדקה והישר בלי משיא פנים.

יתר על כל אלה היתה שטה בנימין מוחלפת משטה ענן, כי בנימין נעלה מאד ממנו בחכמה ועל כן שם עיונו גם על האמונות והדעות ועקרי הדת מלבד מן הדינים. הוא חקר ודרש באלהיות, והשתדל בהרחקת הגשמות ודרש במעשה בראשית. ר' אהרן האחרון בספרו עץ חיים (פ"ד) רומז על שמתו בענין בריאת העולם והדרשו. והזכיר ר' יהודה הדסי דעתו בענין בריאת המלאכים וכבודו וכסאו, ואמר (אשה"כ כ"ה ע"ג) ובנימין האונדי משכילי אמר כי קודם כל ברירה ברא אלהים את כבודו וכסאו וכלל כל הכבודות והמלאכים. ומוסיף הדסי לאמר ודעתי נוטה אל דעת משכילי בנימין בזה שאמר שהמלאכים נבראו עם השמים העליונים ביום ראשון ככתוב בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ¹³). וכל זה להרחיק ההגשמה ולתכלית הזאת עוד ירחיב

אמרו לאחר כמה שנים וכו' (ד): ברייתא כתובות (כתובות ב.) מוען לרעתו יש לי אצלך ח' מאות כספים ורעתו אומר להר"ם והעדים מעידין לו במאתים משלם ר' ונשבע על השאר (ד): ר"ח קמיתא ריש ב"מ. כללו של דבר כמעט לא מצאתי בו דין אחד אשר אין מקורו מן התלמוד ואף במקום שחולק עליו נכ"פ הערתו היא סמנו. (10) ב"פ שבו איש תתתו תלמינו ממש לא על צד המעבר. ב"ע ל"א ע"ג: וכתלמוד שפי' תתתו ממש כלו' ד' אמות. כי ישבו אהים יחדו אח ממש לא אח משפחה ושם ע' נשים פ"ג) וכפי' התלמוד. ולא תסוב נחלה ממטה אל מטה ולא תסוב נחלה ממטה למטה מכאן תחבעל יורש את אשתו (שם ע' ירשה פ"ח) וכמדרשו של ר' ישמעאל (ב"ב ק"א) אם יש בן אין תבת יורשת כלום (אשה"כ צ"ח): וכמדרש הגמ' שם ק"י) וירוש' פ"ה ה"א. יש שחוסף לעוף מן התורה נגר ענן ב"ע ע' שחוסף מ"ב) וכמדרש התלמוד. הנוטה בחברו מנה... וחברו בחברו מוציאין מזה ונותן לזה שגא' ונתן לאשר אשם לו מ"ב ג' ע"ב).

(11) תתיר לקיטת פרי תנובל בשבת בחצרו ואמר סח שיבול בירשות הרבים שגא' גבי מן שבו איש תתתו אל יצא איש ממקומו ולא נאסר במן רק הבאת המוען והוא הדין לפרי תנובל (ב"ע ע' שבת פ"ט) ופי' המרוב בעורא מן המינים לצורך הסוכה וזה ג' ולא כתב גם תרבי נחל ואמר בנימין שע"כ לא אמר ערבי נחל כפניו שאמר צאו החר ומעמו עלו אתה החר והביאו מאשר בחר והביאו נביא ערבי נחל (שם ע' סבת פ"א) בנספחות 72 בשם בנימין לא תצא כצאת העבדים בשדות וכרמים כדרך האנשים והקראי פירקאויין שהעתיק זה הסאסר קצרו וב"ל"ם בוש מסכלותו. מ"ב (ח' ע"ג) אין מקבלין עדים אלא בפני בעל דין שגא' כחש' בפני יענה. שם (ו' ע"א) רשאי בעל טוב לכבוש לו בניו חקמנים לעבדים שגא' והנושה בא לקחת את שני ילדיו לו לעבדים וע' לקמן פ"ו הערה י"י שם (ו' ע"א) תאניס את הבתולה יתן לאביה כמו שיעור חמר שיעורים (12) שני זרע חמר שיעורים בהמישים שקל כסף. לפירושים הלאה אין צריכין פירוש לתראית: שבושם ורומם.

(12) ב"מ"ב י"ב (ע"א) טובא באדרת אלהיו ע' שבת פ"ב ב' ואם נרשע במשפט מומים או בשאר דינים עם רעתו או בכל דינים שאין דינים בגלות ישוב ויפיים את בעל דינו גם אנתנו נקבל על ממונו ואם לא ישוב ויפיים ואם לא יקבל עליו משפט שרי נגדלו אותו ממנו. במש כפסקו של רב צדוק נאמן (ש"ע ח ד ס"ו ב' י"ד וה"נ ס"ו ס') שעה בדיני קנסות שיעור ויפיים ואי לא ציית מנדון אותו. שם ו' ע"ב אין אתה רשאי להזקיק את ישראל בדיני עכו"ם (גמ' גמין פ"ח): לא בישרם ולא בפקודי דינים ולא בעדותם (בוה כוון נגד המשנה פ"ק דגמין כל השמרות העלים בערכאות ש"ג א"ע' שתחתיהן נכרים כשרים אע"פ שדינים דין תורה... שג' ואלה המשפטים אשר תשים לבניהם לפני ישראל ולא לפני עכו"ם (מכילתא ריש משפטים גמין פ"ח): ולא לילך ולא לתוליד אל בית דינם שני' השבלי אין אלהים בישראל וכו'. ג"ל שזה מכוון נגד פסק הגאונים בשם רב פלפלו ע"י ב"י ח"מ ס"ו ב' ואף שבנימין קדם לר"ם מ"מ נ"ל שכבר גאונים כרמאי פסקו בן) אבל לבקש ערב מהם להבין ולחוקר דין תורה על פישטים שבישראל מותר ומשנה גמין שם ב"ב ס"ה) ועיין ירושלמי גמין פ"ט. (13) ג"ל כי מה שתבאר ראתה על בריאת המלאכים מכתוב בראשית ברא וכו'. כוון על מדרשם בב"ד את השמים לרבות תחת ולבנה וכו' והנא דרש לרבות את המלאכים. ישנן באר תרסי דבריו: את כבודו ובתותיו

ירחיב הדעה הזאת לאמר כי השי"ת ברא את המלאכים ובם את המלאך אשר ברא את העולם על ידו (שם מ"א ע"ד), ונזכרה שמתו הזאת בספר מחכימת פתי מר' יוסף הרוואה (נפסחות 199) ותכלית דעתו היא סלוק ההגשמה עד הקצה האחרון, וקרובה היא אל דעת פהילון מן הדבור שתאר הדבור כעצמות מיוחדת וכאלו הוא משנה לאל העולם (עי' גרעץ) אבל רק קרובה כי יש ויש הבדל ביניהם שהדבור אצל היהודים היה נברא ובמדרגת מלאך עושה רצונו (דור דור ודורשיו ח"א 219 והלאה). בנימין לא הזכיר התאר "דיבור" ואמר בפירוש שהקב"ה ברא מלאך אשר ברא את העולם. גם רב סעדיה גאון מביא שמת בנימין בענין שכר ועונש אשר המות (אמונות ודעות מ"ז פ"ד). מתוך ההערות המעטות האלה נבין כי בנימין כבר שם לבו לחקירה העיונית ביסודי הדת על דרך החכמה ואולי היה הראשון בדרך הוה ובצדק נאמר עליו כי הוא הביא את דת הקראית למדרגה חדשה. אכן גם חכמתו לא עמדה לו להנצל מסיקש הרע אשר טמנה זאת הדת לבעליה להתעם בתהו לא דרך הרחק ממשאלות החיים המעשיים ותנחם ותביאם להלך נגד החיים. ולדעת אמת דבר זה די לנו לימוז על דבר אחד והוא כי בנימין היה ראש בעלי הרכוב והוא הוא אשר ממנו תוצאות יסוד השמה הנפתלה הזאת "שהאשה גוף הבעל" (מ"ב ה' ע"ד ו' ע"א).

אחרי מות בנימין הקראים הוסיפו סרה מאחרי הרבנים. וכמה היתה זאת ההוספה? הוסיפו צו על צו חומרא על חומרא. כי שמרו מצות ענו באמנה וחפשו בתורה ובכל המקרא, ובדקדוקם בכתובים ונתוחם במאמרים גלו חקים חדשים ודינים ותורות בכל פנה ופנה והכל היה לדעתם עומק פשט המקרא. ובדרך הוה פרו ורבו דינים ויעצמו במאד מאד חקים וירגו לרוב בקרב דתם, והמספר עוד גדל על ידי מדרגם אשר היתה לחק: בספקית ובכל ענין וענין אשר אין היתרו כרוז בכתוב תיפשים צד החומרא כן סבואר בהרבה מקומות בספריהם, ואמנם עם היותם מתעמסים בדינים ודיני דינים סממטמי הלב ומכשילים חפשויות הנפש, אין להכחיש כי באמונות ודעות היה לבם פתוחה לרוחה. השתמרו מאמונות שרא ולא זנו אחרי הבלי בעלי הסיד אשר בעת ההיא החשיכו הרחית בישראל. מוזן בנימין כל חכמי הקראים הרשומים עסקו ככל עו בחכמת הלשון ודקדוקו, במליצה ובשיר בחקירה באלהיות ושבועיות ובתכונה וקצתם גם בפהילוסופיא. על זה יורו דברי סלמון בן ירחם באמרו אחרי בנימין נתגלו הקראים והוסיפו גדרים במצות התורה ואחרי כן עמדו אנשים ממזרח וממערב והוסיפו ההחזקה בדת והשקדה בחכמה ושמו סגמת פניהם לשבת בירושלים ועזבו רכושם וביתם ומאסו בעולם הזה והם הנמצאים כעת בירושלים (ל"ק כ"ב). אך לא חשב להודיענו בזה כי נחלקי הקראים עד זמנו לארבע כתות: כת ענו, כת בנימין, כת הקראים שאחיו, וכת הבאים ממזרח ומערב (רש"י פ"ש) זה הבל ורעות רוח. סלמון ב"ו רק תאר הלך השתלשלות הקראית עד זמנו איך הלכה ממדרגה למדרגה, אמנם המדרגות אינן עושות כתות, אבל כונתו לאמר: על ידי בנימין נתחזקה הקראית בהראותו להם הדרך ולכן בה להשג תעצומות לרתם. שלא ייעפו ולא ייגעו מלהרבות גדרים, ושישתדלו בקנין החכמה, והבאים אחרינו באמת מלאו עצתו. ואמנם עצתו היתה נר להגלם, היא העירה ועוררה בקרבם האהבה אל הדרישה לפי מרת בנימין אשר התוה להם הדרך, ומעט מעט התבררו והתלבנו בהם כללים אשר היו מנהיגיהם בחקירתם, ויתלדו גם יסודות למודים אשר נהיו למיסד דתם.

רבים

עם חשמים חלילונים ואת הארץ וכתתינו כל יצורינו... כל אחד ואחד ביובו בששת ימי בראשית, והח מתלקת ר"י ור"ג רנ"א בו ביום נבראו אלא שכל אור"א הופיע בוטנו בר' פ"ב ילקוט רמז ז' (ד"ר ח"ד)

פרק שביעי

סודות הקראים הלטוריים.

רבים אוסרים כי ההתנגדות אל התלמוד והתורה שבעל פה בכללה והפרידה מהם נהיו מפני כי היה עליהם למרר נורותיו, נלאו נשוא רובי המיינים והחומרות ואכפס עליהם הכבירו, אכן זאת לא זאת! כבר בתחלת הגלות הבת הזאת לא היה ישעה וחפצה לפרוק מעליהם עול תורת הזקנים למען הקל להם החיים הדתיים כי אם התנגדות לסודות היהת ראשית המדון. אם נתבונן בכל החדשית אשר בראו בארץ ובכל עניני מחלקותיהם נראה כי לרוב המהלקה הכבדה לא קולא, עד כי ירמה בעינינו כאילו היה זה עיקר בקשתם להכביר עול התורה והמצית עוד יותר מאשר הכבירו הרבנים ולספות חימרא על חימרא אשר לא שעיום בעלי הקבלה. ואנו רואים ברוב המקומות אשר הם נוטים מן הפירושים שבתלמוד ומן המדרש שיסדו הרבנים, ומפרשים לפי שמתם הכתובים כפשוטם או גם דברים ככתבם, נצמח מפירושיהם הכבדה וחימרא ואך לעתים רחוקות קילא, מי אשר יחקר לתכלית מעשיהם יבין כי היה חפצם להכביר, ולרגלי החפץ הזה תפשו גם חומרות הרבנים ועין בעין נראה זאת בכל ספרי חכמיהם. כבר שמענו בן מפי הקראי סלמין בן ירוחם אשר אומר: ר' בנימין הוסיף חזק לדת, ואחיו הוסיף גדרים במצות ה' ועמדו חכמים ממורה וממערב ועוד הסיפו החזקה בדת. ומשה דרעי הרופא שר בשריו לענו ותוכחתי על הרבנים, על חמדם דת קל: ויעזבו המצות החמורות, בס כתוב: אך הסה יחדו שברו עול נתקו מוסדות (ל"ק ע"ד). והקנאי המבזהל סלמין בן ירוחם בתשובותיו על רב סעדיה גם הוא אומר: תועה מדרך משכילים להקל חמורות ולהחמיר קלים... ולהתיר סמא ומרק פגולים. (כ"י בביה"מ) והקראי יפת בן עלי הלוי הנקרא המלמד הגדול כמה היא מתרעם בחרוזים אשר שלח להרבני ר' יעקב בן שמואל, על הרבנים על שהתירו בעריות ונתנו שעורים (נספחות צד 24). ור' סהל בן מצליח בתוכחתיו אל הרבני הנזכר מרחיב פיו ומאריך לשון נגד חכמי התלמוד לאמר כי התירו לישראל דברים האסורים (שם 28) והקילו במצות הקדושות נדה ושבת ומועד ועריות וחלב (שם 29, 30 והלאה). וכמה מההלל ר' ישראל המערבי בתחלת הלכות שחיטה שחבר על היות כלן הולכות על צד החומיא. והרעיון הזה מושך והולך בכל ספרי הקראים. לעמת המראה הזאת לא נפליא איפיא בראותנו כי עם היותם מדברים במזיון ולענן מן המשנה והתלמוד וצוררים אותם בנכליהם כי בכל זאת שמו אליהם לב וחייבו בני דתם לדעתם ולהגות בהם, ולמה זה? יען כי היו צריכים לדעת תוספותיהם וקולותיהם למען תפוש באלה ולהלחם באלה ולא יגרעו מן הרבנים כחומותיהם. ואולם זאת המראה עצמו טובנת לנו בהביטנו בה בשים לב. הגה הנסיון יורנו כי כל דבא ושפל רוח נגוע ומיכה בעמל אנוש היא נוסה לסבול סגופים, ויערב לו לחשות שכמו לסבול מעמסה דתית ויישח אם יכול לשית עליה נוספות כי כדמיונו יקוה בגלל אלה ישעיתו. רוב אמונות נפסדות בתכל הן תולדות הפחדים המתרגשים והפגעים הרעים אשר ידם הויה בבני אדם. אף כן המדה מהלכת על פני קורות ישראל. כאשר ירבו ענים ומרודם בננים כן ירבו וכן יפרצו ההתנגדות בדת. אף כן היה הדבר בבעלי דת הקראית. עם הסבות השונות אשר הזכרנו שנרמזו פיריהם מן הרבנים התחברה גם זאת, כי רבם מן הראשונים היו בעלי היות הנפש נאנחים ונדכאים ונאנקים בוכים ומתאבלים על חרבן ירושלים, מסתגפים בצומות ומתענים בגלות, ואלה לא היו האנשים אשר ימצאו קורת רוח כלמדי

התלמוד

הא (ד"ר הד')

התלמודי ואשר יהיה להם הפלפול המחודד למש בת נפשם הנדכאה. הנה משחרר חשכו התארים אשר תאר הדס, הוא ר' יהודה האבל, את משפטם ומעשיהם. וכה פייש עליהם בפיוטיו (אשה"כ י' ע"ב) ומצו לעלות אל עיר הקדש לבכות ולהתודות במעלם... טוב עולם הניחו וחמתם... לבכות ולספור על חמאת עדתם... יום יום מרעגנים ושק ואפר כסותם... כפופי קימה מתהלכים, כלתה נפשם לחצרות ה' הואנים נאנחים וביכים... לחם חמודות לא אכלתי וכשר ויין לא שתיתי... שנאו בתי מדות, שדה וישרות שמחו למכרם, ולקנות מקום טועט סארץ הצבי בה להתודות. ומרבה מאד לספר מרוב תפלותיהם והכנעתם ותשובתם ומן הקנית שקוננו על אברן המקדש ותשוקתם לקרב קץ גלותם, וכן בכל מקום ההזדמן ידבר בדאיבות נפש כזאת. וכבר ספרו בן מענן כי מאס בראשות ובהל ברבנות ועזב את ביתו, ונמש נחלתו ובנה בית תפלה בירושלים לבכות שם ולהתפלל ולהתודות (א"צ י"ט ע"א). בלשון מדברת התגונים ובאבל נפש ידבר גם נבי בן נח בהקדמתו שהזכרנו (ל"ק ל"ט מ') ואמר שז (מ"א) הספר ניתן בצומות ותפלות ושיתות. והיוח המתאבלה הזאת נסוכה בכל דבריה. כמעט כל ספריהם מלאים ממחשבות חשוכות מיודים על חמאות מקנות במר רוח על הגלות, ובכל אלה נמשך הרעיון כי על ידי התשובה, אל התורה על פי שפתם יזכו את ארצם ויחישו את הקץ ויקצו הגלויות¹. והנה בוקה ומבוקה ומבולקה כזאת משלה בס, סבוכים ונבוכים ברעיונות תהו ובהו, צמאה נפשם לתקות קירי עכביש וקוו כי על ידי המצאותיהם להגדיל איפת המצות להרבות מספר החומרות תושע יהודה וישראל... ועתה אין זה הפלגה אם נאמר כי היה אחד מראשי יסודותיהם בלמודם לנסות בכל מקום לחוסר א, ולהוליד חומרות חדשות. ויען כי היו מבקשים החומרא, אף על פי קיימו וקבלו עליהם בכל ספק אף אם רחוק הוא, לתפוש בכל עת את צד החומרא, יען כי אין היתור ברור ומפירש בכתוב. ועל הענין הזה כתב ר' יהודה האבל (אשה"כ ע"ה ע"ד) כדברים האלה: ובכל ספק לחמר חייבנו בדרכי תורתנו ורמו דבבר כזו: וכסף משנה קחו בירכם. ובאר עוד במקום אחר (שם קי"ב ע"ב) ואשרי המשתמר במצות המסופקת בין החכמים. וכן אמר ר' אהרן בן אליהו (ג"ע ע' טומאה פ"ט): וכן רואים חכמי תושיה הפוסקים אחרי החפוש והחקירה ודין להנהיג עמהם על צד החומרא ותחזוק הואיל וכברה תורה דברים מסופקים.

היסוד התלמודי השני אשר דת הקראית מצוינת בו הוא ההשתדלות לדרוש ולתור בטעמי מצות התורה. וכתב ר' אהרן בן אליהו בשם הקדמונים (עי' הקדמתו לס המצות שלו ג"ע): מצות הדעת יפים תובע לחיובם ומצות התורה חייבם תובע ליפיים... אמנם מצות התוריות הם אתים ונהולים ועל כלם צריך לבקש מפני מה? וכונת דבריו לאמר: שחובה היא לדרוש טעם המצות ולשאול מפני מה צותה התורה כך וכך? וכמהו בן יסר ר' אליהו בשייצו (הקדמת אדרת אליהו) וגם בן בשק הקדמונים: שיש לכל מצוה ומצוה מהמצות המעשיות טעם וסבה... ואמנם ראוי לכל בעל תורה שיקח המצות ההן בקבלה תחלה ואח"כ אם יעוררו צורו יבקש טעם כל מצוה. ואמנם זה הכלל הוציאו גם לפועל בדרשם בתורה ויסדו עליו מצות וחקים, והוא גם הוא היה המסר אשר עליו נשענה שמת בעלי הרכוב. אלה בעלי הרכוב הנקראים גם מרכבים אזנו וחקרו ותקנו דעה חדשה ומתמיהה בענין הערייה והדעה הזאת היתה דעה כללית לכל דורות הקראים הראשונים עד שבא הקראי ר' יוסף

1) עיי' בליק בנספחות מצד 27 עד 49 סת שכתוב באגרת תתוכחה של רב סהל בן מעליה אשר כתב לרב יעקב בן שמואל הרבני. ועיי' עוד בחלק הקודם בנספחות צד 101. (דו"ר חד')

יוסף הרואה ומען עליה ובא אחריו ר' ישעיה בן יהודה ובמלה מכל וכל (בעל האדרת ע' שבת פ"ב כתב שהיתה נוהגת כמעט שש מאות שנה ואין זה נכון). ואם נבחן זאת הרעה עד תכונתה נמצא כי אכן פנתה היא הדרישה במעם מצות העריות. הנה שמת בעלי הרכיב היא: שהם מקישים בעריות זו לזו. לא לכד שמקשים באופן שמדמים ערה שאינה מפורשת לערה המפורשת בתורה ואומרים שכוון כך זו כי אם מקישים גם אינה מפורשת לאינה מפורשת אשר יצאה בהיקש ממפורשת וכן מקישים עד סוף כל היקשים ובכן הרבו עריות עד אין קץ, וכמעט היה קשה לאיש לישא אשה שאינה ערה לו. ואיך היתה כזאת? הלא על ידי שנתנו מעם למה אמרה תורה זאת הערה המפורשת שלמים ממנה ובמצאם שזה המעם נאות גם באיזו קורבא שאינה מפורשת הקישה להמפורשת ושוב בכח המעם שנתנו להאינה מפורשת אהרת שחשבו בה גם כן המעם ההוא וכן הקישו לאין תכלה²) ומפורש זה יותר בדברי ר' אהרן האחרון בספרו מן המצות (ג"ע ע' עריות פ"ב) ואלה הם דבריו: אמנם דעות המרכיבים הם נתנו על דת לאסורי העריות אינן אמיתיות ושמו האיש והאשה במעלת נפש אחת ואסרו לו שארי אשתו לעצמו כמו שאסרו לו שארי עצמו, כאילו שארי אשתו שארו, והלכו מהקש אל הקש ומרכיב אל רכוב. ועתה בהתבונן בכונת זאת השטה ותכונתה הלא נגלה הדבר לעינינו כי היא בנויה על דרישת מעמי המצות. ואף סובב סובב הולך הרוח הזה בכל ספרי המצות של הקראים ובפירושיהם בכקשם בכל מצוה מעם מושכל מוסרי או הלוי סבתן במשפטי העמים הקדמונים אשר הרחקתם הכלית התורה במצותיה. כמו כנתנם מעם לקרבן פסח מן הכבשים ומן העזים. ואמרו: בעבור רצונו השי"ת להבדילנו מחק מצרים ששחיטת הצאן תועבה להם צוה לשחוט צאן (המבחר בא י"ח ע"א) שהמצריים חשבו שארצם עומדת תחת מזל מלה ועשו אותי אלה (ר' ישועה בג"ע ס"ד ע"א), וממין הוזה נתנו מעם לעבדות יום הכפורים ולמצות קרבנות בכלל, וכן נתנו מעם למה צוה ה' לשמוח בחג הסכות? מפני שאומות הצבא"ה היו ביגון ואנחה מעת הכנס השמש במזל מאזנים (ג"ע ס"ו ע"ב) וכן נתנו מעמים שונים למצות שמטה ויובל. ונתנו מעמים למצות שחיטה, איתו ואת בנו, בשר בחלב ובעניני המומאות, ובדרך כלל אמר אחד מאחרוניהם (אדרת אליה ע' שבת פ"ט) וכל משכיל ראוי לחקור ולרדק בכל מצוה ומצוה במלות שנאמרו אליה כי לכל מלה ומלה שבה יש כונה ראויה, ואם נסכל בקצתן ולא ידענו מעמן אין זה אלא מקצר דעתנו.

היסוד הלמודי השלישי אשר הוא הראשון במעלה ובזמן הוא היסוד אשר יסר ענין: "ח פ י ש ו ב א ו ר י ת א ש פ י ר". ונכללו בדבור "אורייתא" כל כתבי קדש. ותוכן זה היסוד הוא כי לא רק מה שמבואר בתורת משה בצורת חקים ומשפטים ומצוה הוא ענין דת היהדות כי אם כל מה שכתוב בכתבי קדש האחרים האמורים מפי הנבואה ורוח הקדש, והוא רומז על איזה מנהג אשר היה לפני חק בישראל או כל מה שעל ידי החקירה נבניאיים ובכתובים נכלל ללמוד ביאור דבורי התורה וחקיה או ההכתם או הגבלתם הכל נחשב כאילו כתוב בתורה מפורש ויש לו דין תורה. להכביר מלים על דבר היסוד הזה אמנם יהיה אך למותר, ובכל זאת חייבנו להביא דוגמאות אחרות בעבור נרע ברחם באיזה אופן שהתמשו בו. הנה ענן חקק חק כי הטילה תהיה במספרים משום שנאמר חרבות צורים בלשון רבים (לעיל פ"ה). ואמרו עמנויח ונמיאכוית

(2) האדומי בניאור שמת בעלי הרכיב מפני שהחכמים שכתבו בפנה הזאת אותם פראוית דברים סתמו הדברים ולא כתבו רק שהם מהמקורים בעריות יותר כדו אבל לא בררו שמתם רק הד"ר פנחס פראנקל בסתמו על הקראים הנרפס אצל 9, Ersch u. Gruber Section XXIII נגע בכיאודת נגינה ממשוח אך לרגו נלאכתו היצוה גם הוא לקצר.

ומאכיות לבא בקהל מן הכתוב בנחמיה גם נ'מים ההם ראיתי את היהודים הושיבו נשים אשדודיות עמוניות ומואביות (חלוק הקיה ר נספחות 105), המבחר פ' כי תצא כתר תורה שם). ואמרו הרוצה בהריגת אדם יקרא רוצח מן הכתוב באחאב הרצחה גם ירשת, ואחד אם יעשהו האדם בעצמו או על ידי צווי, ואם יכול להצילו ולא יצילנו הוא רוצח שנאמר הצל לקוחים למות וממים להרג אם תחשוך וכל אלו כוללים דבור לא הרצח (אשה כ סי' רס"ט ר"ע ג"ע דיני נזקין). הנה באלה על כל פנים נראה בקשה לחקור אמת אף כי לא מצאנו בשום ענין כי לא ידעו להבדיל בין דבור היגיל בלשון בני אדם או הספורי או הפיוטי ובין דבור חקיי בחקת משפט. אבל מצאנו שהלכי בענין זה עד הקצה האחרון עד הגיעם אל המקום אשר שם גבול השכל הבריא ומתחיל בו השגוען. כמי מה שרצו קצת מחכמיהם ללמוד איסור הנגישה אל האשה ביום השבת מן הכתוב אם תשוב משבת רגלך שהערוה תקרא רגל ממאמר לשתות את מימי רגליהם ואומר וכבדתו מעשות דרכך ונאמר: איש בארץ אין לבא אלינו כדרך כל הארץ (ג"ע ע' שבת פ"ו). ואמנם זאת המרה היתה בידם ככלי יוצר לעשוה מעקשיהם ופתלתליהם לסתור דברי הרבנים. זה הכלל כי תורה נביאים וכתובים אחד הם במדרגה ובכחם ליסד חקים ללמדו מן הכתוב: הלא כתבתי לך שלשים תורה נביאים וכתובים (כל הקראים). ומי לא יבין כי זה הפירוש אינו פשוטו של מקרא כי אם ררש: ולא הם הרשוה מעצמם כי אם לקתוה ממדרשי הרבנים. אבל הוא הדבר אשר דברנו כי בכל מקום אשר ראו כי תכלית דורשת זאת מאתם פנו אל כל זרתי ועקשות ושכחו כי הם קראים המתברכים בלבנם שהם אדוני פשוטו של מקרא. היסוד הזה קראוה חכמי הקראים המאוחרים משמ"ע או כת"ב (אשה"כ כי ע"ד מנחם בוקרפה ג"ע ע' שחיטה ובכ"מ). ואמנם כאשר רבי תירתם ממקור המשנה והתלמוד והמדרש שאבו כאשר יבואר, כן גם היסוד הזה לא המציאו, כי עיקרו הוא תלמודי ואין בין הקראים והרבנים הבדל לענין זה כי אם בשעור הרברים שלמדו מן הקבלה אבל מעולם לא נמנעו הרבנים ליסד הלכות מן הקבלה אבל מה שנאמר בתלמוד דברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן (ב"ק ב: וש"ג) אין מן המדה.

זמנים

(3) הנה באשכ"ח דף צ"ו ע"ד דן בענין אם חיוב על היתביים לשלם חוב אביהם ואמר חייבים הם לשלם חוב אביהם סתם ואמר והנטיה כח לקחה את שני ולדי לו לצבדים וללא אמר לה הנטיה אמר זכות לנטיה תלביז מן היתביים סתם שלפי ידית הנביא בדין תבע והאריך: ברים עד לשורת וכל זה רק לרדות את הרבנים שאומרים מסלמלי דיתמי לב"ה לא כשתעבדי, אבל ראה כמה מתעקש זה המביהל. הוא מדבר כאלו חזק מזה חזת כל הספור שורת הדין וכי תופשים בני הכ"ה לצבדים בעד הוב האב. והמענין בספר הזה ימצא נפלאות מעקשות ראיתי על דרך זה מנביאים וכתובים.

(4) במקרא יש בשמ"ק זה קרי וכו' וב. שלשלו כתוב ושליש קרי. והנה לפי עומק פשוטו של מקרא צלמי סדר הכתבים נראה שתוכנו הוא בכתוב, "שלושם". והנה מפתח י"ו עד כ"ב שבפרשת "א במסילי הולך רעיון אחד. ובחשבר הוא המדבר וקרא אל שומעיו או אל קרואי כי ישמעו דברי חכמים וישיתו לו גם לדעתו כי זה טוב ונעים להם כי ישמרו. ואמר, בשחון בה' הידעתי היום, ואמנם כבר של ש"ו ס כתב להם להודיע קשם אמרו אמת, וע"כ, "שלושם" שפטיק כ' הוא הנגזר של "היום" שבפסוק י"ב. ואולם נראה שתחילתו הנקוד ונקוד שלישים בקט"ו וב' תוריק לבנת המדרש שנהרש בו על ג' חקיי המקרא ת:ך, והוא כדרך אל תקרי. וזה התנצלות לבעלי כדרש הרבנים אשר לא נמנעו מלדרוש על זה הדרך, ולא עוד אלא שיתיה זה רמז שפעל דרך המדרש לפעמים על בעלי הנקוד. אבל הקראים המתפארים בכבוד השפוטו במת יתנצלו? הכי יאמרו שכן פשוטו של מקרא? אבל עיקר הדבר כן הוא שבפירושיהם היה להם סנייה אחרת ופי' לפי צרכם ולפי התבלית שרצו בה.

(5) אבל פסור מן תתפלגן כישום שנאמר בהם פאר (בכרות י"א). כשה הלכתא גברותא איכא למשמע שחני קראי דתנה (שם י"א). שירה על חיינ קורא המשמה אלהים ואנשים (שם ל"ה). מניין להפקר ב"ד חסר שנאמר וכל אשר לא יבא אל ימים בעצת השמים וכו' נסין (ל"ו) מנין שנשבטין לקיים את המצוה שנאמר נשבטתי ואקיימת וכו' נדרים ת). נזיר עולם מיקל בתער באבשלום נזיר ד' דין שפורי טקח ילפי' מירמיה (קדושין ב'). כ"ו. ב"ב ק"ט). ערב משיתעבד בקרא לקח בנדר כי ערב זר (ב"ב קע"ג) קרקע נקנית בכסף מטרות בכסף יקנו (קדושין ב'). קרקע בחוקה בקרא וטבו בערכים אשר תפשתם (שם). יש עליה לדבר בערת למד שמיא מקרא דשמואל (שם ס"ג) דבר זה סותר משה לא לסדרנו מדברי יחזקאל בן בוזי לסדרנו (יוטא ע"א: וש"ג) שוכה למעלה מ' פסולה מוסוכה היתה לצל יוכם טובה ב). מנין לאבלות ד' כתוב והפכתי חניקים אבל (ש"ק ט) ורוב (יריד ה"ח)

היסוד הרביעי הוא: בהקש. ומושג ההקש אצלם רחב יותר ממושגו בתלמוד. כי נדר ההקש בתלמוד אינו כולל כי אם הרמות שני דבורים הכתובים זה אצל זה כהנחה להשייחם יחד בתנאיהם, אבל הם הכניסו בכלל ההקש כל דמיון דבר לדבר כמו דברים שלמדו כגזרה שיה, או כבנין אב, או מה מצינו - כי בכל אלה השתמשו כאשר יבואר. וכבר הראנו לדעת עד היכן הלכו הקראים הראשונים במדה הזאת שהרכיבו היקש על היקש עד סוף כל ההיקשים ועד שיצאו חוץ ממחיצת השכל הבריא. וכאמת המלאכה המקילקלת והנפסדת הזאת כבר מצאה שומניה ומנגדיה אצל הגרולים והטביים שבהם בדורות המאוחרים כמו ר' יוסף הירואה ור' ישועה (בן יהודה שבמלו דבריהם - אף שגם הם הפרישו מאד על מדת האמת בשמושם בהקש. ומאו והלאה כל הקראים ירו את שפת בעלי הרכוב הלאה ככלי נשבר אשר אין בו חפץ, ואמנם נראה כי סבת הדבר אשר אלה הראשונים הרכיבו היקש על היקש לא היתה אחת כי אם טעיתם בתלמוד אשר נמשכו אחריו עם כל שנאתם וכל התנגדותם אליו. בלי ספק ראו בתלמוד שבכל התורה כולה למדין למד מלמד חוץ מקדשים שאין למדין למד מלמד ואף בקדשים נסתפקו בנמרא (ובחסים מ"ח): בקצת מדות אם למדין למד מן למד ומתוך זה התעוררו על שמתם בענין רבוב על רבוב והיקש על היקש. אמנם אף שההקש דבר גדול אצלם לא הקישו אלא להחמיר ולא להקל (ג"ע ע' טומאה פ"מ ז').

היסוד החמישי: בעדה ובקביוצ או בהעתיקה וזה נקרא לרוב סבל הירושה. והנה נראה כי נדחקו להמציא לנער היולד שם חדש, רק לנשות מן השם שנתנו לו הרבנים והיא קבלה. כי עם שמאנו להודות בקבלה ופערו פיהם לכלי חק לגנותה ולקרוא אחיה שקר לא היה להם כח להעמיד דתם וזולת הקבלה. ואם נבחון הדבר בעינים פקוחות לא נמצא הבלל מאומה ביו מה שאומרים הם כך וכך אנו מחזיקים מסבל הירושה, או כך גודע מצדיית השליח ע"ה והוא אשר יתחברו אליו כל ישראל (ג"ע שחיטה בפתחה) ובין מה שיאמרו הרבנים כך וכך „הלכה למשה מסיני“ סוף סוף אלה ואלה סומכים על דברים מקובלים באימה אשר לא נכתבו בתורה. אמנם הם אומרים (7) שגם מה שמחזיקים מסבל הירושה יש לו על כל פנים רמז

רוב דיני אבלות למדנו מדברי קבלה (שם ס"ו). וכמה איסורי טובת למדין מקרא דיהוקאל ישראל (חילוק צו תמורה כלם ובכ"ס) מצוה הבאת בעברת מקרא והבאתם את הגזול (סוכה ל'). מאלה קצתם דרך גלוי מלתא ורובם ילפותא נמורה כמו הפקר ביד, נשבעין לקיים חפצת, קנין סכף בקרקע, קנין חזקה, שליח לדבר עברת, כל תנהו דיהוקאל, אבלות ז', ומצות הבאת בעברת. ואין זה ענין לכללם דת מד"ק לא ילפינן שלא אמרו כן אלא לענין תלמוד דבר הכתוב בתורה ע"פ אחת מן המדות מדברי קבלת כמו בחגיגת (י"י) ובגדה (כ"ג) שרצו לרזן ג"ש ובבב"ק (כ"ג) שרצו לרזן בבנין אב, ואע"כ אף בבחי' דגו נללו מלתא כמו שפ"י בבב"ק ע"ש וכן מוכח בגמ' ר"ג. בחגיגת נזיר ללפת פרע ח"י נזיר דילפי' פרע בני' מד"ק ופעמא משום דגלוי מלתא בעלמא הוא. ורע שבענין זה ר"ל בענין כח הרכבים שלמדו מן הנביאים אין כל דעת הקראים שוות. וכתב בעל אדרת אליו ע' שבת פ"ד' בשם חכמים קדמונים שכל מצוה ומצוה שכתרו טעמה דברבי הנביאים יש לה שרש ועיקר בתורה אשר יצא אותה מצות ור' לוי בן ר' יפת השיב כי יש חרש בין אשר יקח מצות עשה ומצות לית מן תורתא אשר תוא ידוע שהיא תמידית נתנה ע"י ארון הנביאים ובין אשר יאמר ככתבי הנביאים שפני שכל נבואה ונבואה היא ע"פ אותו. ועי' ש חסב בכל דבריו. ועוד שם בע' תח המצות סוף פ"ב.

(6) אלה דברי ר' אהרן בן אהרן ב' ג"ע ענין עריות פ"ב: והדעת השנית (במזמור בענין חזיקש בעריות דעת ר' יוסף ג"ע ודעת החכם ר' ישועה ג"ע תלמידו אשר דרכו על הכתוב ועל החזיקש לבד ר"ל בחזיקש בעריות היוצא מן החופש ולא חקש על חקש כדעת המרכבים. ור' יוסף תוא המתואר תרואת, כי היה טומא וכנתו כן, ונקרא גם המאור, או המאור הנדול, ובכל מקום שר"א בן אליהו מוכיר במסר ר' יוסף תחם הוא תרואת ויפת אמר החכם ר' שמחה פינסקער שבאמר ר' ישועה תלמידו אינו תלמידו משם כי היה זמן רב אחריו אבל קראו תלמידו על שם שנמשך אחריו ויבואר עוד יותר להלן.

(7) אלה דברי ר' אהרן בעל הטבחר בחקדמת ספרו: ואין יכול לפעון בעדנו שגם אנו נשענים... על התעמק, זו התעמקה אינה תירסת הרשים בכחם אמת ואינה תחלוקת נעתקה אך היא בפת אחד מכל ישראל. והשכיל לחשות מן תרס"ו ככתוב כי ידע שהוא שקר. אך ר"א אחרון ב' ג"ע ע' שחיטה בפתחה כבר התייחס מן האמת, ואמר שמה שמקיימים מסבל הירושה צדיק לחיות נעזר מן הכתוב. והיא דעת הקדמונים שהביאה (דוד' הד')

רמז בכתוב אך אין זה כי אם תחולת שקר, והם עצמם היגישו כי יש ראיות המכחישות זאת, וכתב ר' טוביה העובד תלמידו של ר' ישועה (רוד מרדכי ז' ע"ב) שכל ההעקקה שאנו מודים בה יש לה רמז מן הכתיב ואם יאמר אומר העתקה פלונית אין סיוע מן הכתיב אין זה אלא מקצרון יד השכל ברמז ההוא ואין קבלתנו דבר שאין לו רמז בכתיב והכתוב פירושו לא שהוא פירוש לכתוב כל שכן להיות הקבלה הפכית או סתרת לענין הכתיב בתורה. מזה יראה כל משכיל אשר יחדור בפנימית דבריו כי זה הקראי ראה גם ידע בנפשו כי יש ויש העתקות אשר לא נרמזו בכתיב ותלה סמרון הרמז בקצרון המשיג, ואמת כל מכין דבר לאשורו יבין כי דברי ההו הם. כי מי יאבה ומי ישמע אליהם אם יאמרו כי חמשה הלכיה שחיטה שלהם הארוכים והחמורים שמחויקה מסבל הירוששה שיש עליהם במקרא אף רמז קמץ ואלו לא נעזרו ממדרש התלמוד ובעלי מדרש שאמרו רמז שהשחיטה בסכין שנאמר ויקח את המאכלת לשחוט (חולין מ"ז, ב"ר וירא) לא היו יודעים עיקר שחיטה מה היא, אבל ענין הרברים הוא כי עם כל התנגדותם לא יוכלו להמלט מן הקבלה. הלא עיקר סבת פרום והתנגדותם היה להמציא חומרות ודינים על פי משפט חקירתם במקרא באמנם שבלכתם אחרי תורות התלמוד אינם מקיימים המצות כהונן, ולא באו להקל אלא להחמיר עליהם, ועל כן לא יוכלו להשליך מנגד מנהגי ישראל אשר היו נוהגים בהם מאז שלא יאמרו המין העם באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה.

היסוד הששי הוא: בחכמת הדעת והיא הסברה ושקול השכל. זה העיקר הזכירו ראשונה ר' סהל בן מצליח. ואחרים חולקים באמנם שהתורה לפעמים אומרת מה שהיור שכל הרעת ותתיר מה שאיסרת החכמה (אשה"ב ס"ד ע"ד) ואולם דעת החולקים אינה דעת וכבר במלוח הקראים עצמם, ואמר הדסי (שם סי' ע"ד) שאם לא ישכיל האדם ואם לא יבין לא יקבל. ומי אשר יודע דרך התלמוד הוא ידע כי גם בזה נמשכו אחריו והיה להם לעינים. כי זה עיקר גדול בתלמוד ובכילו תמשאל הסברה ממשל רב. כי הוא מעמיד ראית הסברה במדרגת הראיה מן הכתוב, ואומר כמה פעמים אי בעית אימא קרא אי בעית אימא סברה, ואף לפעמים מעמידה למעלה מן הכתוב באמרו הא למה לי קרא סברה הוא (עי' לעיל ח"ג פ"ב). והנה כבר ראשונה הקראים הכריעו בין הכתובים מן הסברה ודנו באיזה אופן נאמר האימור ובאיזה אופן ההיתר. ואמר ענן בפסוק שבו איש תחתיו אל יצא איש ממקומו ביום השבת, שחתתו מכוון על מקום רשותו והוא אלפים אמה ומותר ללכת אל בית הכנסת ואל בית המדרש ובצורך לנקבו ואל יצא איש ממקומו יורה על איסור ההלך בתוך אלפים אמה כשאין רשותו עליו ונמצאים שם אינם ישראל, מכל זה אין רמז במקרא וכבר הרגיש בזה ר' אהרן בן אליהו (ג"ע ע' שבת פי"ג) וכתב שהכתוב לא הורה באלו התנאים שעל מנת תהיה מותרת ועל מנת תהיה אסורה. אבל לא ידע כי ענין הפש בזה כללו של התלמוד שכלל: לא סמרון הכתוב אלא לחכמים לומר באיזה אופן נאמר דאיסור ובאיזה אופן ההיתר כמו במלאכת חול המועד (תנינה י"ח). ואמנם הדרך להכריע מן הסברה בין הכתובים הלא היה אם הדרך לקראים כביאוריהם⁽⁸⁾

והחולק

ר' טוביה העובד שהוכרנו בפנים, וכ"כ באדרת פ"ט מע' קדוש השם. ושם כפ"א מענין שחיטה כתב: ואמרו החכמים ע"ה שכל קבלה שאינה עומדת נגד הכתיב ויש לה סיוע מן הכתיב נקבלה עלינו. ואחרי זאת הסברה הכדויה כלם חילקים וברור בעיני, שכלם ידעו כי אין זה אמת שאל"כ למה לא רמזו על תרמום בכל המקומות שנמצאים על ההעקקה.

8 ע' באשכול הכיפר צד פ' ע"ד בענין שחיטה הפסח הכרעת מן הסברה בין הכתובים בענין ומני חיות הפסח. והוא מתקדמונים כתוב אחד אומר ב"ד יום לחרש פסח לה' וזה כשתל יד בע"ש וכא"א ב"ד חרש (רוד ת"ד)

יהחולק על היסוד הזה והיא הקראי מעיד בן יפת הלוי⁹) שכח ולא ידע כי החולק על זה חולק על עיקרי דתם. כי עיקר ההקשר לפי מה שכינו בו הראשונים הלא בנינו על חקירה המעט וכן עיקר דרישת מעמי המצות אשר כלם מחויקים בו הלא מקורו מוצאו בסברה ובחכמת הדעת.

היסוד השביעי הוא: כי מאמר התורה: על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה לא הסיר מן הדבר אשר יגידו לך. מכונן על התורה הכתובה ממש. ומבקשים עזרה מן הכתוב כי יפלא ממך דבר שהמעט בדבר שהיא סמך התורה יבעלם, עליו נאמר על פי התורה אשר יורוך שהם העוסקים בעניני התורה לפלפל בדקדוקם להוציא דבר לאמתו. אבל מה שהרבנים עושים גדר וסייג ותקנה אינו בכלל על פי התורה אשר יורוך אבל הוא נגד התורה שאמרה לא תוסיף ולא תגרע (אשה"כ ס"ו ע"ד הקדמת כ"ת ד"מ ז' ע"א ובכ"מ בספריהם). והנה אין תכלית חקירתנו כזה לעשות מלחמה עם דעות הקראים, כי אם לתאר דתם ושפתם לרגל המלחמה אשר לפנינו, בכל זאת גם מצד כונתנו הזאת אנו מזכירים הפעם לדבר אתם משפטים על הלומותיהם ועל דבריהם. הנה פשוטו של המקרא הזה באמת, נראה שהוא כן: אם יפלא דין משיפטי ישראל הממונים לרון בשעריכם ובאזיה אפן אפשר שיפלא הלא חקת התורה לפניכם? אבל אפשר אם הדין ודברי הריבות אינם מפורטים בתורה ולא נמצאו בחקיה. ובאפן הוזה צותה התורה וקמת ועלית לפני השופט הגדול ואל הכהנים במקום הנבחר והגידו לך את דבר המשפט ושמתר לעשות ככל אשר יורוך כי להם נתנה ההכרעה, על פי התורה כלומר על פי תורתם אשר יורוך... תעשה לא חסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין או שמאל כי מאתם ההוראה תצא ואיתה תקבל בלי הרחק אחריהם. זה פשט משמעות המקרא, ועתה מי הוא קרוב יותר אל פשוטו של מקרא, הם שאימרים שההפלאה הוא רק שנעלם מהבית דין בשערים הפירוש בחק התורה ורק על ההכרעה בפירוש הכתיב הם מורשים להורות ואנו מצוים לקבל הכרעתם וחוץ מזה אין אנו משועבדים לשמור ולעשות מה שיוורנו בלתי זאת וכל סייג וכל גדר וכל תקנה אשר יעשו אך יעשו להבל וריק כי אין שומע, ואין אנו חייבים לשמוע להם אף שהם בית דין הגדול במה שאינם סומכים על מאמר התורה וכל זה מפני שהם דורשים שמה שנאמר על פי התורה זה התורה שבכתב ממש. אמנם מה שהאליצב לשבוש הזה הוא מה שנשתבשו עוד במאמר אחר בתורה: לא תוסיף ולא תגרע אשר לפי כונתם בו עשי אותו גם כן ליסוד דתם והוא:

היסוד השמיני: בכלל מצות לא תוסיף על הדבר... ולא תגרעו ממנו הוא כל מה שיעשו חכמי הדורות לסייג או גדר או תקנה. ועל כן כל מצות חכמים שבתלמוד הם הוספה, וכן כל מה שאמרו בתלמוד שהוא הלכה למשה מסיני הוא היספה, ואמנם בזה הוסיפו על שגגתם עוד סבלותם, כי לא לבר שנת-חקי מעומק פשוטו של מקרא כרחוק מזה ממערב כי אם לא ירדו לסוף דעתם של חכמי התלמוד.
הכונה

לחדש בין הערבים וזה יד באחד משאר ימי השבוע וכא"א שם טובה את הפסח בערב כשחל יד להיות בשבת וזכרתי זו סיבאה בכל ספרי מצות שלח.

(9) תחכם ר' שמחה פינסקער בליק צד ק"ט תאריך לתוכיח כי אבו סעיד או סעיד לבר או גם סעיד בני של ר' יפת הוא הנודע לרוב בשם ר' לוי בן ר' יפת הלוי וחבר ספר מצות בשנת ד"א תשס"ז ליצירת (שם ק"ס). ובנספחות צד 90 חתיק המתבר מתוך ספר המצות של ר' לוי חזק אלא שקצר הירכת עד שבכמעט אין תועלת כלל בתעתיקו, אבל טובא גם שם מה שתביא ר' לוי בן יפת חזק דברי ענן שתחק לעשות תמילה במוצאי שבת וזוהי עושה זה כעבור להיות תרומה בחול ועם זה כבר שמעתי שאנשים במקומות לא יראו לימול בשבת אבל יום ראשון ומשעט מדבריו כי הוא לעצמו מסכים לדברי ענן וזה תימה שסידר דברי עצמו שאמר שאין לרון בתורה בסברה, ושיש ענן בזה אינה אלא מן הסברה.
(ד"ר ח"ד)

הכונה הפשוטית בפסוק (דברים י"ג) לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו כלומר על הדבר אשר צוית, לא תוסיף דבר אשר לא צוית ולחשיבו כי הוא מצויה, ולא תגרע מן הדבר אשר צוית ולחשיבו כי לא צוית, וזה מבואר ממה ששדר הפסוק הזה בין שתי פרשיות המדברות מעבודה זרה, זו שלפניו היא בגדר ההוספה ממאמר: ואעשה כן גם אני כלומר בעבודת אלהים שלי וזו שלאחרי היא בגדר הגרעה שענינה הדחה מעבודת ה' על ידי נביא שקר וזה הגרעה. ונלמד מזה עיקר המכיוון באלה האזהרות במקום אחר (דברים ד') לא תוסיפו על הדבר. . . . ולא תגרעו ממנו לשמור את מצות ה' אלהיכם אשר אנכי מצוה אתכם. וגם שם יבאר האזהרה בהוכיחו מעשה של בעל פעור, ומה נשפוט כי אין בכלל כל תוספת רק אם יוסיף דבר מצוה בשם ה' ואין בכלל לא תגרע רק אם יגרע מצוה ואומר לא צוה ה' ככה. ועתה מי עבר על כל תוספת הכי הרבנים שהוסיפו שניות הלא הם אומרים שאינם מן התורה אלא מדברי סופרים ולא הוסיפו על התורה מאומה: או הקראים שהוסיפו על העריות ככה היקשים זרים הרחוקים מחק התורה ובכח רכוב על רכוב והקש על הקש ואומרים שכל זה צוה ה' וה' לא צוה? ולדבריהם איך יפרנסנו לנו הכתוב בנחמיה (י' ל"ג) והעמדנו עלינו מצות לתת שלישיית השקל בשנה. יאמר עוד (ל"ה) והגדולות הפלנו על קרבן העצים. ואומר כל אשר לא יבא לשלשת ימים יחרם כל רכושו וגור בזה שהפקר בית דין הפקר. הרי אנו רואים שגזרו ותקנו לתקנת העם והדת ולא חשו על האזהרה "לא תוסיף"? הן אמה כי הקראים לפי דרכם אמרו כי כל מה שכתוב בכתבי קדש הוא כאילו כתוב בתורה עצמה, אך לו יהי כן כדבריהם! על כל פנים למדנו מתורת כתבי קדש שהיא כמלה את הבל תוסיף אם גזרו ותקנו להחזיק הדת והוסיפו דברים שאין עליהם רמז בתורה. והנה לכל הבל והבל ידעו לו הקראים מקרא מוביאים וכתובים ולמה לא למדו מן הנביאים גם כן שתקנות וגזרות לא באו לכלל כל תוספת? אין זה כי אם רוע לבב".

היסוד התישעי: שראוי לתת תורת כל אחד ואחד בידו, ורשות נתונה לכל אחד ואחר מן החכמים לדון ולרבותה לפי מה שראה בעיניו והבין בלבבו כמשמע הכתוב מה שלפי דעתו הוא הפירוש האמתי בתורה אחריו יכול למשוך אף אם רוב החכמים חולקים עליו, וסרו ממה שיסדו חכמי התלמוד שהולכים אחר רוב הדעות בהוראה ממאמר הכתיב אחרי רבים להטות, כי אם קיימו וקבעו שאין הולכים אחר רוב הדעות, וזה הכלל היה נחוץ להם מאד, כי אלו היו אוחזים בכל התלמוד בידיהם שהולכים אחר רוב הדעות לא תהיה לדתם התחלת כי זה היו המיעוט, ומפני זה כבר ראשוני הקראים החליטו שאין האדם מיכרח בדרישתו יאין הובתו לקיים דברי

10) באשכול הכומר (צ"א ע"ג) פתר מצות לא תסור על חבירים חיוניים מן חכדות, כי יוצי יפלא לא יפול בכתובים כי אם בטכונים, ומסיים שם כי כל דבר יציאו נודע לא מן חז"ת ולא מן המסמך ולא מסבל הירושת חפצם יודע מי"ד מרות האלה שהוכרנו. והנה לא נרצה לתתכח עם זה האיש אשר מכפיל דבריו עשר סוגים ולרוב סותר דברי עצמו. ואין זה פלא כי זה מחברת עם כל בקאותו לא היה ישר ונכון בדעתו, ובשפתו כתב ספרו בחרוזים וכתב לשונות סתמיות וכלי ספק למען תבדל גם בזה מן הרבנים ועל כן כל שקידתו ויתח נדרשת לדברי הבל האלה, ונתבלבל בעיקר ענינו אבל זאת נשאל בדברים שהם מסבל הירושת מה יעשו עם הבל תוספת? ואם אמרו שסבל הירושת נרמז בפסוק ואמר ר"ש העיבד שהיו פירושו הכתוב לא שהכתוב פירושו. ע"כ ממאמר ושהם שכתוב בתורת הוא חרמו לה' חלכות שהיפה שמסבל הירושת והוא פירושו הלא נ"כ נובל לומר בכל הלכה למשה מסיני שכלם קשורות במאמר התורה. ודע שאין דבר שהיו הקראים נבוכים בו יותר מזה הסבל הירושת כי ידעו בעצמם שהתנצלותם התנצלות שוא. וראת מה שכתב באדרת אליות ע' המלה פ"ח וז"ל לכן התמירו החכמים בנפולת ידם קודם המסבל וזה למה מסבל הירושת דור אחר דור. וזה מתירה שאם הוא מסבל הירושת הרי הוא דבר תורה ומה זו חוסרא. ואמר עוד וז"ל חייבו ברכה בנ"י ואמרו אקב"ו. . . . ואלצנו זאת הברכה קשה כי איך נאמר אשר צונו וה' לא צוה. אבל אי"כ הרי עוברים לשפתם על ב"ת?

(ד"ד ח"ד)

דברי קדמוני אף אם הם רבים. וכה אמר נסי בן נת (הקדמת ס' הפלס ל"ק מ"א): מסלול הספר הזה ורשומיו ומענהו מפתרון דרכי אל שדי קנינהו לבלות הבערות. . . שלא להיות אחרי רבים להטות. ורב סהל באגרת תיכחה (נספחות 35) כתב: ואיך יבשר ללכת בדרך הרבים על כל אידות והתורה אמרה לא תהיה אחרי רבים לרעות. והדסי אמר (אשה"כ נ"ז ע"ד) איך יכשר לנו לאמר ולהרוץ שאין הלכה כפלוגי אלא כפלוגי בלא ראיות מן התורה. ואמר עוד: וכהוה לא תהיה אחרי רבים לרעות שלא להשען בדעת אחרים כי אם בדעתך הנכונה (ס"ו ע"ד). ור' משה בשייצי בספרו מטה אלהים (ד"מ י' ע"א) כתב: מפני שתלמידי בית הלל היו יותר נפסקה הלכה כמותם ממאמר אחרי רבים להטות ולזה רמז שלמה המלך ע"ה טוב ילד מסכן וחכם ממלך זקן לזאת אתמה מה ששכח קרא דכתיב לא (הלכו) [תהיה] אחרי רבים לרעות. ואחד מארזונים בעל ספר לבוש מלכות (הוצאת נייאבוער צד מ') כתב: וחז"ל כלומר (הקראים) אמרו כי אין האמת אמת מפני הרוב כי יש אחד שיכריע הכלל בבקשתו ובאבתו האמת, והכלל אשר לה (כל' לרבנים אחרי רבים להטות) להכחיש אפילו האמת מעיקרו בהיותם רודפים אחרי השררה והנצוח. הננו רואים כי זה הכלל מושך והולך בכל ספרי הקראים הראשונים והאחרונים וכלם פה אחד החליטו כי אין הרבד תלוי ברוב דעות כי אם בהכרעת הדעת ובזה הותרו ככלי ההכרח ופרקו מעליהם שיעבוד המיעוט אל הרוב והרסו בזה עיקר דרך ההכרעה בכל חוקת משפט העמים והארצות ויצאו חוץ ממחיצת מנהגו של עולם. ואמנם הכלל הזה מוליך שולל את כל תורתם והתנגדותם אל הרבנים. אחת מתרעומותיהם העקריות הלא היתה. שאמרו כי התורה שבעל פה היא לפעמים חוספה על התורה ולפעמים הנגיעה ממנה, והתורה אמרה לא תוסיף ולא תגרע, לא כן הם שכל מה שאזנו וחקרו ותקנו הוא בסמיכתם על הדרושה והקדוק בכתוב ובביאור כוונתו. אבל לפי הכלל שהזכרנו הלא כל דרשויותיהם מזאת התלונה הצל לא הצילום. הן אמת כי כל אחד לעצמו יכול להתברך בלבבו כל מה שהוצאתי בחקירותי מדברי התורה הוא עיקר כונתה לפי דעתי ולא הוספתי עליה ולא גרעתי כי כל תולדותי שהוצאתי הן ככונת התורה, אמנם אם נבין בשום לב בפירושיהם השונים אשר הם נבדלים האחד מזולתו זה מתיר וזה אוסר זה מיקל וזה מחמיר הלא סוף סוף גם הם יבואו ליורי מדה זו ועושים איש את רעהו מבעלי דהם עוברים על כל תוסף וכל תגרע. על דרך משל ענן סדר מנין עריות כך וכך הן מעמות מאותן שסדרו הבאים אחריו, כי אלה הוסיפו על העריות כאמנם שלפי חקירתם יצאה להם ערוה זו או זו כמפורשת בתורה הרי לפי דעהם גרע ענן מן העריות ועבר על לא תגרע. ובעלי הרכוב המרובים בעריות ודנו על פי הקש על הקש ורכוב על רכוב ויצאו להם עריות אין מספר, וכאו אחריהם ר' יוסף הורואה ור' ישועה והראו שדרכם ומעשיהם אינם מחק התורה ואין ראה מן הכתוב כל עיקר הדי בעלי הרכוב עברו על כל תוסף. ואין צורך להוסיף ראיות כי בן הענין ברוב חילוקי דעות הם. וכל זה מפני שהורשה כל אחד ואחד לעשות מה שלבו חפץ ונתנה תורת כל אחר ואחד בידו. ואין האחד משועבד לדעת אחרים אף לדעת הרוב. ואמנם התולדה היוצאת מן היסוד הזה נוקבת ויורדה עד התום דיני איסור והיתר והולידה חוסרא אשר אין כל הצבור יכולים לעמוד בה כי כאשר במלוא הרוב בדעות כן במלוא הרוב בכלל ואמרו שאם נתערב מאכל אסור במאכל היתר נדין שהכל הוא באיסור ואין משגיחים על הריב היתר וכן בכור שבא בתוך עדר נקדשו הכל (ג'ע ע') שחיפה פ"ב ואדרת שם פכ"ו). ובנבלה אפילו נתערב ככל מה שנתערבה הכל אסור מדין תורה (ג'ע שם פי"ו) בכח אלה היסודות יצאו לריב נגד התורה שבעל פה. אמנם הכלים

הכלים למלאכתם לא הם עשו ולא בחכמתם כוננו, כי לא נעשה בנפשנו שק-
לחשוב כי ענן וכל הבאים עמו בכרית היו האנשים אשר היה להם רוח חכמה ורוח
עצה, רוח רעת ונבוכה כשיעור הראוי למיסוד דת, וכשיעור הראוי למי שירצה לדרום
בנין אשר בנו בו אלפים בונים בחריצות ובאומנות ידים יותר מאלף שנה, אבל כלי
המלאכה שאלו ממי אשר שנאות הכלית שנאה אשר חרפוהו וגרפוהו ושמוהו לשמצה
בקמינו, מן - התלמיד.

פרק שמיני

מדות וכללים שהקראים דרשו בהם ומירושיהם השונים.

עם כל התנגדותם למשנה ולתלמוד ועם כל החריפות אשר חרפו את מדרשיהם
לא יוכלו להכחיש כי הם התלמידי התלמוד וממנו לקחו את רבי תורתם, אך הם
התלמידים הנושאים ברבותם, ועליהם יצדק באמת המשל הקדמוני: בירא דשתי מינה
מא לא תשרי בה קלא. ולא נפליג באמרנו כי כל הקראים מראשוניהם עד אחרוניהם
היו צריכים לתלמוד ובלערו לא היה להם כח לים- בתם ונראה מיד מתוך דברי עצמם
כי עם לעגה על מדות התלמוד השתמשו בהן במדה גדושה. אהכרית רוחי אשר
גדנה, אמר הדסי (אשה"כ ס' ע"ג), וחזוי ראשי יבהלני על המדות האלה אשר
פירשו רועיך. כלומר ר' ישמעאל ור' אליעזר בנו של ריה"ג. ומעמיד נגדם מדות
הקראים. ומה הן אלה המדות? הנה היא מינה מספרן עד שמונים אשר רובן בדקדוק
הלשון, אך מעיד בעצמו כי אלה המדות והכללים אינם קבועים ומסכמים לכל כי אם
הוא עשם ויבוננם והיו מפורזים ככל ספר וספר ואחרי הדקדוק בביאורי ובספרי המצות
ובספרי בעלי הלשון והדעת קצתם והוסיף עליהם יותר ממה שמצא בספרים. ואמנם
סה מאד יש להפליא על הקראי הזה אשר חרד חרדה גדולה על מדותיו של ר' ישמעאל
ור"א בנו של ריה"ג ובכל זאת העיו פנים ולא נוש להביא בין מדותיו באותו מקום
ובאותו פרק שלשים ואחת מדות אשר כלן סמדות אלה התנאים). ועושה בהן כאדם
העושה בתוך שלו. ועקשותו והחפץ להתעור נכרים ממה שסב שמות קצתם לשמות
אחרים אבל אין הבדל השז עושה הבדל הכינה.

ואלו הן המדות סמדות התלמוד אשר לפי דבריו הם מדות הקראים: (א) קל
וחומר. והקראי ר' משה כשיצוי (מטה אלהים כ"י מ"ז ע"א אצל נרעץ ת"ה 500)
מביא בשם ענן שאמר על מדה הק"ו שהוא אפן אמחי ולמד ערות בת מקו מכה בתו
וכאבוי בתלמוד (סנהדרין עו.). (ב) מדה הנזרה שיה' (ג) מדה ההקש וכבר אמרנו מה
שהבינו הקראים בגדר הקש שהם הבניסו בו כל מיני השואה דבר לדבר. (ד) מדה
הסמוכים. (ה) דב- הלמד מענינו. (ו) דבר הלמד מסיפו (סי' קסח ס"ג ע"ד).
(ז) מדבר שאינו מתפרש במקומו ומתפרש במקום אחר. והוא המדה של ר"א בנו של
ריה"ג (שם ס ד ע א), (ח) מה מצינו אלא שהדסי קראי גזרה שיה' ור' סהל קראו הפוך.
ושם

1) כבר כתב ר' כלב אפנדומלי בהקדמתו נחל אשכול שהיא מפתח לספר אשכול הניפר שיש בספר
במה ענינים אשר יזכיר המחבר יותר מפעם אחת. ואני מוסיף שלפעמים כופל דברים וסותר דברי עצמו.
וביחוד בענין המדות יש בו ערבוביה. שממה שכתבנו בפנים שמענו שיש בין פ' מדות ל"א של התלמוד.
ובס' קע"ד מדבר מיד מדות אלא שהקראים כללו כלן בתן.
2) גם זאת הביא במטה אלהים בשם ענן שלמד חיתר סוכאת סת בגלות, נאמר זאת התורה בעולח
ובמנחת ובשלמים ובנגעים ונאמר זאת תורת חוב סת עילת וכו' נתבסלו בגלות אף מ"ס וב אינן נותנת בגלות
ישת חזיר נרעץ שלבד בנ"ש דואת התורה. ונ"ל שיש חסרון בכ"י שלמד מ"ס בנ"ש זו ולא הביא המקרא וכלי
שם צ"ל בכ"י: ונאמר זאת התורה אדם כי ימות באהל.